

Lasciate ogne speranza, voi ch'entrate. (Opustite vsako upanje, vi, ki vstopate). (Dante, Božanska komedija, Pekel)

Tu skozi do trpečega greš mesta,
tu skozi pot gre v večne bolečine,
tu skozi k pogubljenim pelje cesta.
Pravično umel je stvarnik iz višine,
ustvaril me je silno, brez napake,
v ljubezni prvi, iz vednosti edine.
Pred mano ustvarjene stvari le take
so kakor jaz, ki tu stojim za večno,
kdor vstopiš, pusti zunaj upe vsake.
(Dante, Božanska komedija, Pekel - prevod A. Capuder)

Ljubljana, februar 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
PROGRAM: SPECIALNA IN REHABILITACIJSKA PEDAGOGIKA

Življenje in specialno - pedagoško delo Angele Vode
DIPLOMSKO DELO

ZAHVALA

Za pomoč, potrpežljivost in nasvete pri izdelavi diplomskega dela se iskreno zahvaljujem mentorju, dr. Stanetu Koširju in somentorici, dr. Martini Ozbič. Hvala Slovenskemu šolskemu muzeju v Ljubljani za posredovanje zapuščine Angele Vode, gospodu Tomažu Beštru iz Narodne in univerzitetne knjižnice za pomoč pri iskanju gradiva, mag. Andreju Sedeju za nasvete, gospe Mariji Rejc za lektoriranje in Matjažu Terpinu za tehnično urejanje naloge. Najlepša hvala mag. Milanu Koželju za pomoč in razumevanje.

Posebno zahvalo namenjam svojim staršema, ki sta me skozi vsa, mnogokrat zelo težka leta šolanja vsestransko podpirala in me spodbujala, da kljub premnogim težavam nisem odnehala in sem prišla do cilja.

Mentor: dr. Stane Košir

Somentorica: dr. Martina Ozbič

Kandidatka: Ana Svetičič

Kazalo

1	Uvod	- 9 -
2	Cilj dela.....	- 14 -
3	Metodologija	- 15 -
4	Delo Angele Vode.....	- 17 -
4.1	Politično delo in zavzemanje Angele Vode.....	- 17 -
4.1.1	Delo v učiteljskih in pedagoških organizacijah	- 17 -
4.1.2	Druge aktivnosti.....	- 19 -
4.2	Pedagoško in publicistično delo Angele Vode	- 20 -
4.2.1	Učiteljevanje in pedagoško delo.....	- 20 -
4.2.2	Specialno – pedagoško delo	- 21 -
4.2.3.	Predavanja s specialno – pedagoško tematiko	- 24 -
4.2.3	Publicistično delo.....	- 26 -
4.3	Kritično ovrednotenje dela Angele Vode	- 37 -
5	Zaključek	- 43 -
6	Viri in literatura.....	- 47 -
7	Priloge.....	- 49 -
	Vzgojni pomen individualne psihologije pri manjnadarjenih otrokih (Ali je možno uporabljati kot vzgojno metodo)	- 49 -
	Kako pomagamo duševno zaostalemu otroku (neobjavljeno predavanje) ..	- 57 -

Kazalo slik

Slika 1-1:	Reliefna podoba Angele Vode v Slovenskem šolskem muzeju-	9 -
Slika 1-2:	Grob Angele Vode na ljubljanskih Žalah	- 13 -
Slika 4-1:	Seznam predavanj Angele Vode - rokopis	- 25 -
Slika 4-2:	Naslovni strani dveh njenih knjig.....	- 28 -
Slika 4-3:	Knjigi iz zapuščine Angele Vode	- 30 -
Slika 4-4:	Originalni tipkopis Socialno-pedagoške študije o zanemarjeni mladini.....	- 31 -
Slika 4-5:	Revija Popotnik	- 36 -
Slika 7-1:	Originalni tipkopis predavanja o individualni psihologiji.....	- 49 -
Slika 7-2:	Lastnoročni podpis Angele Vode na koncu predav anja “Kako pomagati pomožnošolskemu otroku”	- 88 -

POVZETEK

Diplomska naloga govori o življenju in specialno-pedagoškem delu Angele vode, ki je živel in ustvarjala v dvajsetem stoletju.

V življenjepisu na kratko predstavim njeno družino, šolanje in politične težave, ki so jo privedle tudi v zapor in ji otežile ter onemogočile delo tudi po izpustitvi.

Njeno delo opisujem s pregledom učiteljevanja, ki je bilo predhodnik njenega specialno-pedagoškega dela. Na kratko opišem tudi njeno delo v različnih družbenih organizacijah.

Specialno – pedagoško delo pa analiziram s pomočjo kriterijev, ki veljajo v današnji doktrini specialne in rehabilitacijske pedagogike in tako primerjam in ocenjujem kvaliteto njenega dela in povezanost z današnjim časom.

KLJUČNE BESEDE

specialna in rehabilitacijska pedagogika, poučevanje, Angela Vode

ABSTRACT

This thesis discusses the life and work of Angela Vode, a 20th century special needs pedagogue.

This biography includes a short description of her family, her schooling, and her political troubles, due to which her work after release from prison was difficult or indeed impossible.

Her work is discussed by an overview of her teaching, which was her vocation before she turned to special needs pedagogic work. Also, her work in various social organisations is discussed.

In this paper, her special pedagogic work was analyzed using the criteria valid in the current doctrine of special and rehabilitation pedagogics and thereby compare and evaluate the quality of her work and its connection with the world today.

KEYWORDS

Special needs pedagogy, teaching, Angela Vode

Predgovor

O specialni pedagogiki v današnjem času vemo marsikaj. Razvija se z bliskovito naglico in omogoča napredek stroke in tako pomaga otrokom in odraslim s posebnimi potrebami, da lažje usvojijo nova znanja in utrdijo že pridobljena.

Manj pa poznamo zgodovino specialne pedagogike, ki pa je vsekakor izrednega pomena. Brez zgodovine namreč ne bi bilo sedanjosti in prav zato sem se odločila, da za svojo diplomsko nalogo izberem prikaz življenja in dela Angele Vode, ki je s svojo izjemno vedoželjnostjo, voljo in strokovnim znanjem v Sloveniji že v prvi polovici 20. stoletja gradila temelje za začetek te vede in brez dvoma doprinesla prihodnjim generacijam, ki delajo z otroki s posebnimi potrebami.

Predstavljam njeno življenje in njeno delo – tako specialno -pedagoško kot tudi splošno pedagoško.

Za izbor take teme sem se odločila, ker me je zgodovina šolstva že od nekdanj zanimala in sem jo želela podrobneje raziskati. Zato sem vesela, da sem imela možnost spoznati tudi zgodovino *zdravstvene pedagogike*¹, kot bi specialno in rehabilitacijsko pedagogiko poimenovala Angela Vode.

Ugotovljam, da obstoja veliko vzporednic med načinom specialno -pedagoškega dela Angele Vode in današnjo doktrino specialne in rehabilitacijske pedagogike. Čeprav se je terminologija spreminjala in danes ni več enaka kot v časih Angele Vode, so bili načini dela z otroki s posebnimi potrebami podobni današnjim.

¹ V nekaterih državah in strokah (npr. Waldorfska pedagogika) se še uporablja termin zdravilna pedagogika, v nemškem jeziku tudi Heilpädagogik.

1 Uvod

Slika 1-1: Reliefna podoba Angele Vode v Slovenskem šolskem muzeju

Angela Vode se je rodila 5. januarja 1892 v Ljubljani. Rodila se je materi Franji, rojeni Brun, ki je bila gospodinja, in očetu Antonu, ki je bil železničar (Šelih, 2007, 275).

Odraščala je skupaj z dvema sestrama in bratom. Doma so spodbujali branje, znanje, petje in razgledanost v zadevah družbenega pomena.

Osnovno šolo je obiskovala v Ljubljani od leta 1899 do leta 1905, meščansko šolo v letih 1905 – 1908, oboje pri uršulinkah v Ljubljani. Višjo

dekliško šolo (licej), kakor so poimenovali takratno učiteljsko, pa od leta 1908–1911 (Šelih, 2007, 275).

Angela Vode je bila že v osnovni šoli, pa tudi kasneje na Mladiki, kjer si je pridobivala srednješolsko izobrazbo, zelo nadarjena učenka, večkrat so pohvalili njene spise in nadpovprečno razgledanost. Najbolj se je zanimala za jezikovne predmete, še posebej za literaturo. Tudi sama je rada literarno ustvarjala, saj si je želela postati pisateljica. Za nagrado jo je brat nekoč peljal na Rožnik na srečanje s cenjenim pisateljem Ivanom Cankarjem.

Na dekliškem liceju je maturirala leta 1911 in tako ji je bilo omogočeno poučevanje v osnovni šoli. Usposobljenostni izpit za učiteljevanje je opravila leta 1914. Že kot dijakinja se je pridružila naprednemu gibanju »Preporod«, ki je se zavzemal za združitev južnoslovanskih narodov v samostojni državi. To je bilo v nasprotju s takratno družbeno ureditvijo.

Po maturi je poučevala v vaseh okoli Ljubljane, in sicer v Notranjih Goricah, na Brezovici, v Pimičah, Smledniku in Ihanu. Prva služba je bila v Notranjih Goricah. Večkrat je prišla v konflikt s šolskimi oblastmi, ker je bila izrazito slovansko usmerjena in simpatizerka Preporoda, kar je bilo proti v nasprotju s takratno politično oblastjo (Vodopivec, 2001, 29).

Kasneje je zbolela za tuberkulozo in se med zdravljenjem odločila za študij »zdravstvene pedagogike«² (Budna Kodrič, 2003, 168), kot so v tistih časih imenovali današnjo specialno pedagogiko.

² V literaturi je zapisan izraz "zdravstvena pedagogika" za študijski program, ki ga je obiskovala, kot zaključni izpit pa se omenja *usposobljenostni izpit za defektologijo*.

21. maja 1921 je naredila usposobljenostni izpit za defektologijo. Hospitirala je na Dunaju, v Pragi in Berlinu. Istega leta je pričela kot defektologinja delati v »šoli za manj nadarjene«, kakor so v tistem času imenovali današnji program osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom. Na tej šoli je delala do januarja 1944 (Šelih, 2007, 275).

Veliko je delovala tudi na političnem področju in imela tam nemalo težav. Leta 1922 se je pridružila Komunistični partiji.

Bila je literarno zelo aktivna in leta 1930 postala predsednica Društva učiteljic. 1934. leta je izdala knjigo Žena v sedanjem svetu, pred začetkom 2. svetovne vojne pa še knjigo Spol in usoda, v kateri opisuje svoje življenje, pa tudi celotno družbeno življenje takratnega časa.

Leta 1939, nekaj mesecev po podpisu pakta med Sovjetsko zvezo in Nemčijo, ni sledila partijskim direktivam in je še naprej agitirala proti nacizmu, zato so jo kmalu izključili iz partije in kasneje tudi iz OF. Po začetku vojne je pomagala beguncem (Šelih, 2007, 276).

Leta 1942, ko so Italijani začeli množično zapirati in streljati talce, je napisala peticijo Benitu Mussoliniju in hkrati organizirala zbiranje podpisov. Spomladi leta 1943 so jo Italijani prijeli in jo po nekaj tednih izpustili.

V januarju 1944 so jo prijeli Nemci in do septembra istega leta je bila internirana v Ravensbrücku.

Maja leta 1947 jo je UDBA skupaj s tridesetimi zahodno usmerjenimi somišljeniki aretirala in dva meseca zasliševala pod hudimi pritiski. V tako imenovanem Nagodetovem procesu je bila obsojena na 20 let zaporne kazni. Šest let je bila zaprta v zaporu v Begunjah, nato v Brestanici, od koder so jo

izpustili leta 1953. Svoja težka zaporniška leta opisuje v knjigi Skriti spomin.

Po vojni je bila politično zaznamovana, zato ni dobila službe v svojem poklicu defektologinje (Vode, 2000, 9).

Spomladi leta 1985 se je odločila, da je trpkega življenja dovolj, zato je začela pospravljati svoje stvari, se poslovila od najbližjih in prenehala jesti.

5. maja 1985 je umrla. Pokopana je na ljubljanskih Žalah, skupaj s svojo sestro Ivanko Špindler in nečakom Janezom Špindlerjem, ki je bil zdravnik, a je moral študirati v tujini, saj so mu bila kot nečaku Angele Vode vsa vrata za šolanje v domovini zaprta (Šelih, 2007, 278).

Slika 1-2: Grob Angele Vode na ljubljanskih Žalah

2 Cilj dela

V pričujočem diplomskem delu želim predstaviti specialno – pedagoško delo Angele Vode, ki je v slovenskem in širšem prostoru zelo malo poznano.

Cilj je kritično ovrednotenje s pomočjo današnje specialno – pedagoške doktrine.

3 Metodologija

Pregledana je vsa razpoložljiva literatura, ki je dostopna. Pripravljene so prepise njenih pomembnih del. Delo je ovrednoteno z današnjo doktrino specialno – pedagoškega dela z izpostavljenimi kriteriji.

Značilnosti današnjega dela z otroci s posebnimi potrebami so vsebovane v kriterijih.

Kriteriji (Zakon o usmerjanju, 28. člen; Krek, 121):

- Integracija
- Usmerjanje otrok
- Dodatna strokovna pomoč
- Sodelovanje staršev in njihova pravica do odločanja
- Individualno delo

Zgoraj naštetih kriterijev so uporabljeni pri analizi dveh njenih predavanj s specialno-pedagoško tematiko (Kako pomagamo duševno zaostalemu otroku, Vzgojni pomen individualne psihologije pri manjnadarjenih otrokih). Vir analize predstavljata omenjeni predavanji. Vsebina predavanj je analizirana ob pregledu dostopnih avtorskih del Angele Vode in mnenj sekundarnih avtorjev, ki so obravnavali njeno delo.

Pregledana je vsa literatura, ki je dostopna v slovenskem prostoru. V Slovenskem šolskem muzeju, kjer je shranjena njena zapuščina (muzeju jo je zapustila leta 1974), so pregledana dela, ki so povezana z njenim specialno – pedagoškim delom. V vzajemnem bibliografskem katalogu Cobiss pa analizirani članki in knjige, ki govorijo o njej in njenem delu. Podrobno je

pregledan tudi listkovni katalog v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, kjer so evidentirana starejša dela, ki jih Cobiss ne vsebuje.

4 Delo Angele Vode

4.1 Politično delo in zavzemanje Angele Vode

Angela Vode je bila ves čas aktivna v različnih političnih in pedagoških društvih, kjer si je prizadevala za boljše življenje ljudi v takratnih težkih časih.

Še posebej aktivno je delala v treh pedagoških organizacijah: Učiteljska organizacija, Društvo učiteljic, Zadruga »Dom učiteljic« .

4.1.1 Delo v učiteljskih in pedagoških organizacijah

V omenjeni organizaciji je bila članica odseka za izvenšolsko delo učiteljic, odseka učiteljic, v odboru *Kluba prijateljev vaške kulture* ter izrazito levo usmerjenega *Učiteljskega pokreta* v okviru organizacije. Predavala je tudi na zborovanjih okrajnih učiteljskih društev ter tečajih, ki jih je prirejala organizacija.

Poglavitna naloga vseh pa je bila propaganda oz. navduševanje za njihovo delo med kmečkimi ženami in dekleti.

Bila je predsednica Društva učiteljic od leta 1930 do razpusta društva v letu 1931 (Šelih, 2007, 276), ko je režim zahteval poenotenje organizacij in se je društvo reorganiziralo v zadrugo.

Zadruga »Dom učiteljic« se je reorganizirala iz nekdanjega Društva učiteljic. Bila je predsednica do leta 1934, ko je odstopila, ker so klerikalne

učiteljice odklanjale vstop v »Zadrugo«, ki jo »vodi komunistka« (Vodopivec, 2001, 31).

Delala je propagando za zadrugo. Skoraj vsak mesec je hodila na zborovanja okrajnih učiteljskih društev in na članice vplivala ter jih spodbujala, da so tudi one vstopile v »Zadrugo«. Vključena je bila kot agitatorica za dom učiteljic (Vodopivec, 2001, 30).

V okviru Društva Ženski pokret je organizirala različne akcije (Vode, 2000, 30), saj jo je zelo bolelo, ko je videla, kako slabe so razmere za življenje. Vedno bolj je tudi ugotavljala, da socialne razlike še povečuje prepoved splava, kar noseče ženske vodi še v globljo stisko in so tu povsem nemočne. Želela si je, da bi bila priznana socialna indikacija za prekinitve nosečnosti. Skušala je pridobiti tudi ostala ženska društva, a vsa niso bila za njene ideje. Sodelovala je le z Zvezo delavskih žen in deklet ter Zvezo akademsko izobraženih žensk. Ženski pokret je 7. maja 1933 pripravil zborovanje, a je bil odnos javnosti večinoma odklonilen (Budna Kodrič, 2003, 174).

Leta 1934 je sodelovala pri organizaciji in izvedbi zborovanja proti uredbi (Vode, 2000, 30) ki je določala, da se bodo zmanjšale draginjske doklade državnim nameščencem, ki so živeli v skupnem gospodinjstvu z družinskim članom, ki je že prejemal tovrstne dodatke, kar je seveda veljalo tudi za poročene javne nameščenske. Od vseh so bile najbolj prizadete prav učiteljice, ki so predstavljale največji delež javnih nameščenk.

Borila se je tudi za enakopravno plačilo moških in žensk s pedagoškim poklicem, saj je sedemsto učiteljic v Sloveniji, v vsej državi pa kar štiri tisoč, izgubilo pravico do enakega plačila za enako delo ob enaki delovni dobi (Vode, 2000, 31).

4.1.2 Druge aktivnosti

V februarju 1936 je sodelovala pri pripravi akcije za protestno zborovanje o stanju v bolnici in pobudo za graditev nove, prepotrebne bolnice. Zavzela se je za pripravo zborovanja, opravila je tudi propagandno delo, napisala več informativnih člankov ter prepričala tudi vodstvo Jugoslovanske ženske zveze, da je zveza formalno nastopila kot prirediteljica zborovanja, ki je bilo 16. februarja 1936. Akcija je združila pripadnike različnih slojev, poklicev in svetovnih nazorov. Otvoritveni govor je imela predsednica ženske organizacije Minka Govekar, dr. Bogomir Magajna pa je utemeljil potrebo po novi bolnici iz medicinske plati (Budna Kodrič, 2003, 181).

Ženski pokret je od časa do časa organiziral tečaje za politično vzgojo žensk v tedanji družbi. Pri teh tečajih je Angela Vode sodelovala s predavanji in propagando (Vode, 2000, 30).

Splošno žensko društvo je občasno prirejalo tečaje za vzgojo mater, saj je bila v tistem času ozaveščenost ljudi na zelo nizki ravni. Tu je sodelovala z vzgojnimi predavanji o ravnanju s težko vzgojljivimi otroki (Vode, 2000, 30).

Mariborsko žensko društvo je prirejalo splošne vzgojne tečaje od 14. februarja do 14. marca, kjer je imela predavanje z naslovom »Vzgojimo narod poštenjakov« (Šelih, 2007, 276)

Učiteljska organizacija je skoraj vsako leto organizirala počitniške tečaje za samoizobrazbo učiteljstva. Naslovi njenih predavanj v tej organizaciji so

bili: »Učiteljica kot socialna delavka«, »Kako naj se približa učiteljica svojemu ljudstvu« (Vode, 2000, 30).

Pri *Zvezi kmečkih fantov in deklet* je predavala o pomenu politične vzgoje za žensko (Vode, 2000, 30).

4.2 Pedagoško in publicistično delo Angele Vode

4.2.1 Učiteljevanje in pedagoško delo

Z učiteljskim delom je začela v šolskem letu 1911/12, ko je nadomeščala kolegico v Notranjih Goricah pri Ljubljani. Ker so bile bivalne razmere slabe, je kmalu zbolela za tuberkulozo (Vodopivec, 2001, 31).

Po okrepanju je suplentirala v Ihanu, Ligojni nad Vrhniko in na Brezovici. V Ligojni so bile razmere za delo izredno slabe, zato je prav tam nastala njena zelo znana misel, pravzaprav vprašanje, ko je pri svojih rosnih dvajsetih vprašala malo starejšo kolegico: »Ali vam je morda znano, kdaj se gre lahko v pokoj?« (Vodopivec, 2001, 29).

Ker so bile razmere v šolah slabe, plače skromne, najbolj moteča pa je bila nadvlada krajevnih duhovnikov in stalni nadzor nad šolskim in izvenšolskim delom, se je kmalu začela ukvarjati s politiko, predvsem protiklerikalno. Takrat je bil močan vpliv politike tudi pri dodeljevanju draginjskih doklad učiteljem, ki so ga dodeljevale šolske oblasti, največji vpliv pa je imela Slovenska ljudska stranka.

Angela Vode je nekoč dejala: »Učiteljski poklic je človeško dostojanstvo najbolj poniževal in najbolj teptal človekovo osebnost« (Budna Kodrič,

2003, 168) Angelin značaj in naivna načelnost ter odkritost sta ji delali težave skozi vse življenje. Prav zaradi tega je izgubila zelo željeno pedagoško službo na enorazrednici v Pimičah v času prve svetovne vojne. Tja je bila začasno nameščena v šolskem letu 1914/15, ko so tamkajšnjega učitelja vpoklicali v vojsko. Ker je omenjeni učitelji kmalu padel na fronti, je bilo razpisano učiteljsko in upraviteljsko mesto. Vodetova se je prijavila z velikim upanjem, da bo, glede na vzorne odnose z domačini, sprejeta, a ni bila, saj je temu nasprotoval smledniški župnik. Vzrok njegovega nasprotovanja je bil političen – Angela Vode je kritizirala njegovo protiavstrijsko in protisrbsko politično propagando. Tako je leta 1917 ostala brez službe.

Kmalu zatem se je v Ljubljani zaposlila kot vzgojiteljica, t. i. guvernanta, a je tudi to službo kmalu izgubila zaradi nasprotujočih si političnih stališč z delodajalcem (Vodopivec, 2001, 31).

Zavzeto politično delovanje jo je tako izčrpalo, da je ponovno zbolela za tuberkulozo. Med zdravljenjem je študirala zdravstveno pedagogiko.

Leta 1921 je uspešno opravila izpit in postala specialna pedagoginja. Še istega leta je, ne brez težav, dobila službo na takratni »posebni šoli za umsko prizadete« v Ljubljani, kjer je delala vse do aretacije v letu 1944 (Vodopivec, 2001, 31).

4.2.2 Specialno – pedagoško delo

Po opravljenem izpitu iz *zdravstvene pedagogike* je hospitirala na Dunaju, v Pragi in Berlinu (Šelih, 2007, 276). Sama je večkrat dejala, da je bilo daleč

najboljše specialno šolstvo na Dunaju, tako metodično kot tudi idejno, in je tako nudilo najboljši primer za delo v njeni domovini (Vode, Slovenski šolski muzej, mapa 296).

Kasneje je zaradi »politične nezanesljivosti« imela težave pri namestitvi in iskanju službe. Pomagal ji je takratni višji šolski nadzornik Engelbert Gangl, ki ji je spodbudno dejal: »Vem za Vaše politično delovanje, toda v poklicu ocenjujem človeka po sposobnosti. Skušajte se uveljaviti, da lahko zagovarjam pred drugimi Vašo namestitev« (Vode, 2000, 118).

Takrat je tudi šolstvo in »vzgojstvo« zajel revolucionarni vzpon. Parole so bile: *delovna šola, samodejavnost, samostojnost, delovna metoda, otrok v središču polja, proč z verbalizmom, resnična priprava za življenje*. (Slovenski šolski muzej, mapa 296).

V tistem času se je pojavilo tudi mnogo pedagoških pisateljev, kot na primer Franc Pediček, Ivan Toličič in še mnogi drugi. Nekateri so bili teoretiki, drugi praktiki. Odstranjeni so bili učni načrti, urniki, zlasti pa vsa sistematika v posameznih predmetih.

Takratno geslo je bilo: »Ven iz učilnice, v živo življenje! Spoznavanje prirode v prirodi sami, računstvo brez sistematike, kakor pač nanese potreba. Predvsem pa spoznavanje delovnega procesa pri delu samem, pri obrtniku, v tovarni.« (Vode, Slovenski šolski muzej, mapa 296).

Za primer takega učenja Angela Vode v svojem spisu navaja primer učenja šivanja: »Prizor pri krojaču. Učenci sprašujejo. Krojač kaže in odgovarja. To je bilo mogoče v Rusiji, pri nas ne.« (Slovenski šolski muzej, mapa 296).

Tudi pri nas se je veliko delalo za uvedbo novih metod v šolo. Delovne skupine so zajele vprašanje nove šole globoko ideološko. Po večini so zajeli delovno šolo skoraj čisto s površine, in sicer tako, da so uvedli ročno delo – izdelovanje raznih predmetov iz ilovice, lepenke, lesa, ki često niso imele nobene povezave z drugimi predmeti, drugi pa so poskušali uvajati v pouk načelo samodejavnosti, ki naj bi uvajala učence k samostojnosti v ravnanju in mišljenju«. Pri tem navaja, da bi bila v veliko pomoč knjiga Ernesta Vranca o strnjemem pouku, pa tudi dela Ledineka in Dolgana (Slovenski šolski muzej, mapa 296).

Naprej pravi: » Pri defektnih je najvažnejši način, kako se jim posreduje znanje.« (Slovenski šolski muzej, mapa 296).

Ugotavlja, da se je množica vprašanj, ki so takrat predstavljala središče pedagoškega presnavljanja, zlasti princip delovne šole, že od začetka obstoja specialnih šol za manj nadarjene uveljavljala kot temelj dela v tej šoli – princip koncentracije predmetov, življenjskosti, samostojnosti. Skratka, pomožnošolska metoda je v celoti ustrezala zahtevam delovne šole (Slovenski šolski muzej, mapa 296).

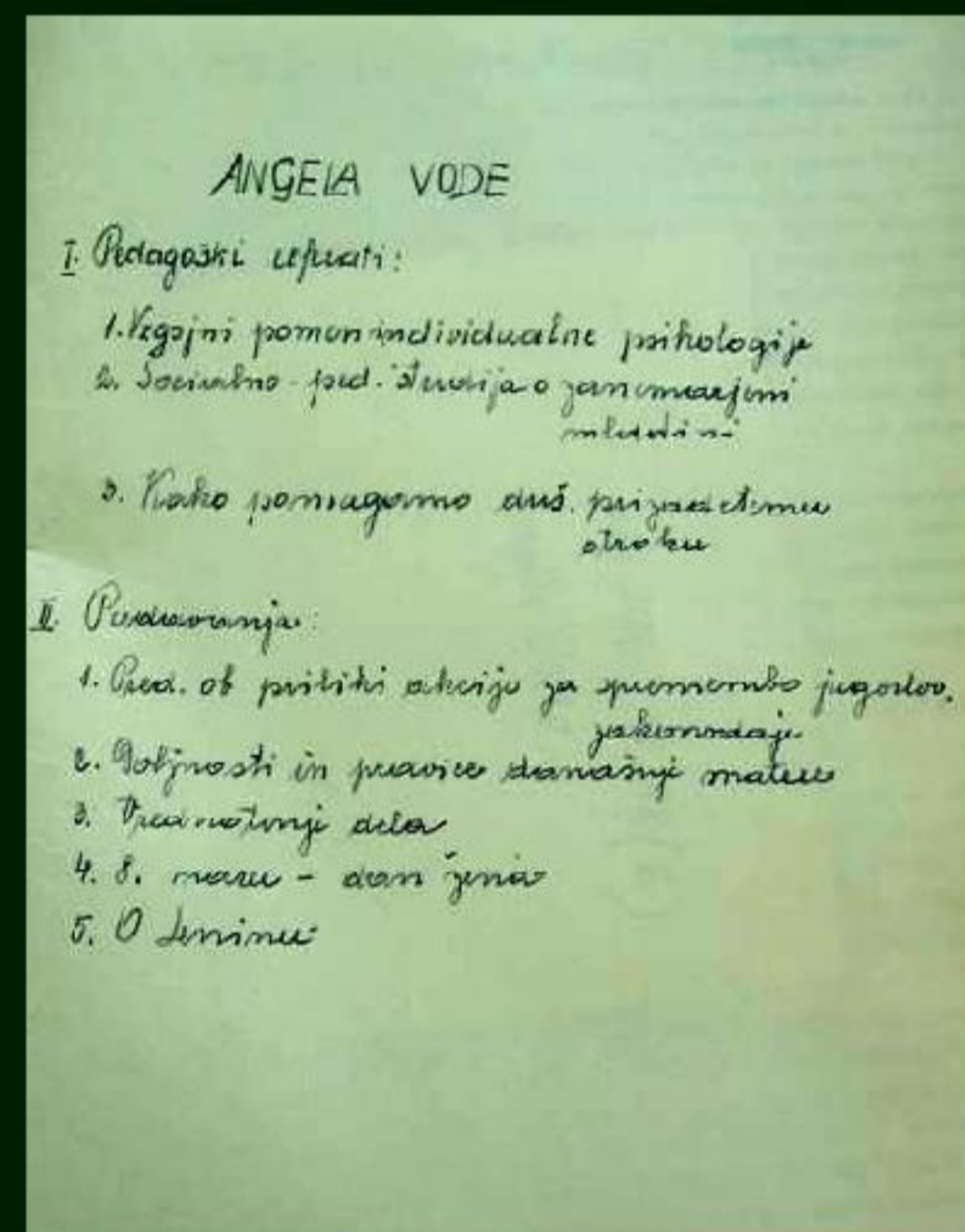
V zaporu, kjer je bila v maja 1947 do januarja 1953, je napisala metodiko vseh predmetov za »pomožno šolo« in jo leta 1952 odnesla takratnemu predstojniku Jožetu Hainzu³ na Višji pedagoški šoli, ki je dejal: »Če specialna pedagogika nikoli ne bo imela metodike, od Vodetove je ne maramo.« (vir: intervju z dr. Antonom Kotarjem)

³ Podatek o dekanu Višje pedagoške šole je pridobljen na http://www.pef.uni-lj.si/ofakuketi_zg.html

4.2.3. Predavanja s specialno – pedagoško tematiko

Predavateljska dejavnost Angele Vode se je začela leta 1927. Predavala je v okviru društev, tečajev, učiteljskih zborovanj, množičnih akcij ter v radijskih oddajah (Vode, 2000, 29).

S področja zdravstvene pedagogike je razen predavanj po Sloveniji predavala tudi v Beogradu, Zagrebu, Sarajevu in Banja Luki (Vode, 2000, 29).

Slika 4-1: Seznam predavanj Angele Vode - rokopis

Naslovi predavanj s področja »zdravstvene pedagogike« (Slovenski šolski muzej, mapa 296).

Angela Vode je veliko pisala in predavala tudi na področju specialne in rehabilitacijske pedagogike (takratne zdravstvene pedagogike).

Nobeno od spodnjih predavanj pa ni dostopno, saj so po virih, ki so mi bili dostopni, uničena (zažgala jih je sama Angela Vode, ker se je bala cenzure).

- Ali ima individualna psihologija kot vzgojni činitelj pomen pri delu na pomožni šoli?
- Ali so roditeljski sestanki na pomožni šoli potrebni
- Analiza socialnih razmer pomožnošolskih otrok
- Bistvo in oblike slaboumja
- Doživljajski pouk na pomožni šoli
- Duševno zaostala in zanemarjena mladina – kaj imata skupnega in kaj ju loči
- Kako različna sta moja otroka
- Metoda pouka na pomožni šoli

- Metodika posameznih predmetov na pomožni šoli
- Opazovanje in preskušanje otrok za sprejem na pomožni šoli
- Pomožnošolski tipi otrok
- Potrebe pomožnega šolstva s sociološkega, fiziološkega in psihološkega vidika
- Potrebna socialna ustanova – dom za duševno zaostale
- Pouk materinščine na pomožni šoli
- Prešolanje duševno zaostalih otrok
- Socialna zaščita duševno zaostalih otrok
- Testi v službi pomožnošolskega dela
- Utemeljitev posebne metode za delo na pomožni šoli
- Vzroki duševne zaostalosti
- Zbiralni razred

4.2.3 Publicistično delo

Angela Vode je veliko pisala. Svoje članke je objavljala v različnih revijah in publikacijah. Po vojni je prevedla več del iz nemškega jezika.

Veliko njenih del ni dosegljivih, saj jih je zaradi strahu pred cenzuro in političnim pritiskom sama uničila (zažgala).

4.2.3.1 Brošure in predavanja (Slovenski šolski muzej Ljubljana, mapa 296)

a) Dosegljive brošure in predavanja⁴

⁴ Brošure Kako pomagamo duševno zaostalemu otroku, Pomen pomožnega šolstva in njegov razvoj v Jugoslaviji in Pomožno šolstvo za slabonadarjeno decu v Jugoslaviji so dosegljive v

- Kako pomagamo duševno zaostalemu otroku (Vode, 1924)
- Pomen pomožnega šolstva in njegov razvoj v Jugoslaviji⁵
- Pomožno šolstvo za slabonadarjeno deco v Jugoslaviji ⁵
- Spol in upor - zbrana dela (Vode, 1998)
- Spomin in pozaba - zbrana dela (Vode, 2000)
- Značaj in usoda - zbrana dela (Vode, 1999)
- Skriti spomin – zbrana dela (Vode, 2004)

b) Nedosegljive brošure in predavanja

- Žena v današnji družbi
- Žena i fašizam (v hrvaškem jeziku)
- Spol in usoda 1
- Spol in usoda 2
- Pomožna šola – delovna šola
- Pomožna šola za manj nadarjeno deco v Ljubljani

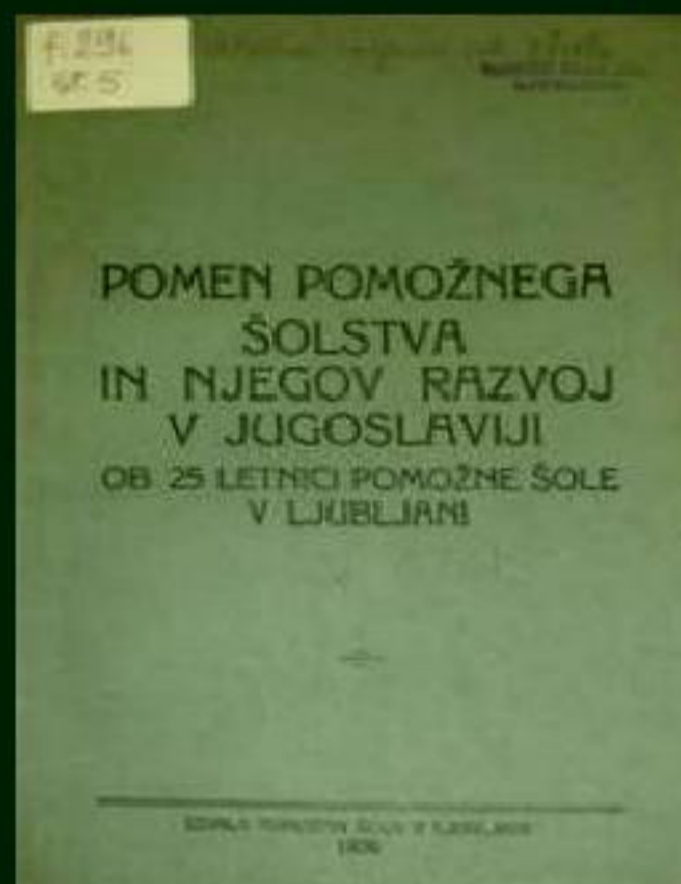
Slika 4-2: Naslovni strani dveh njenih knjig

Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani, ostale pa so dosegljive v večini splošnih knjižnic v Sloveniji.

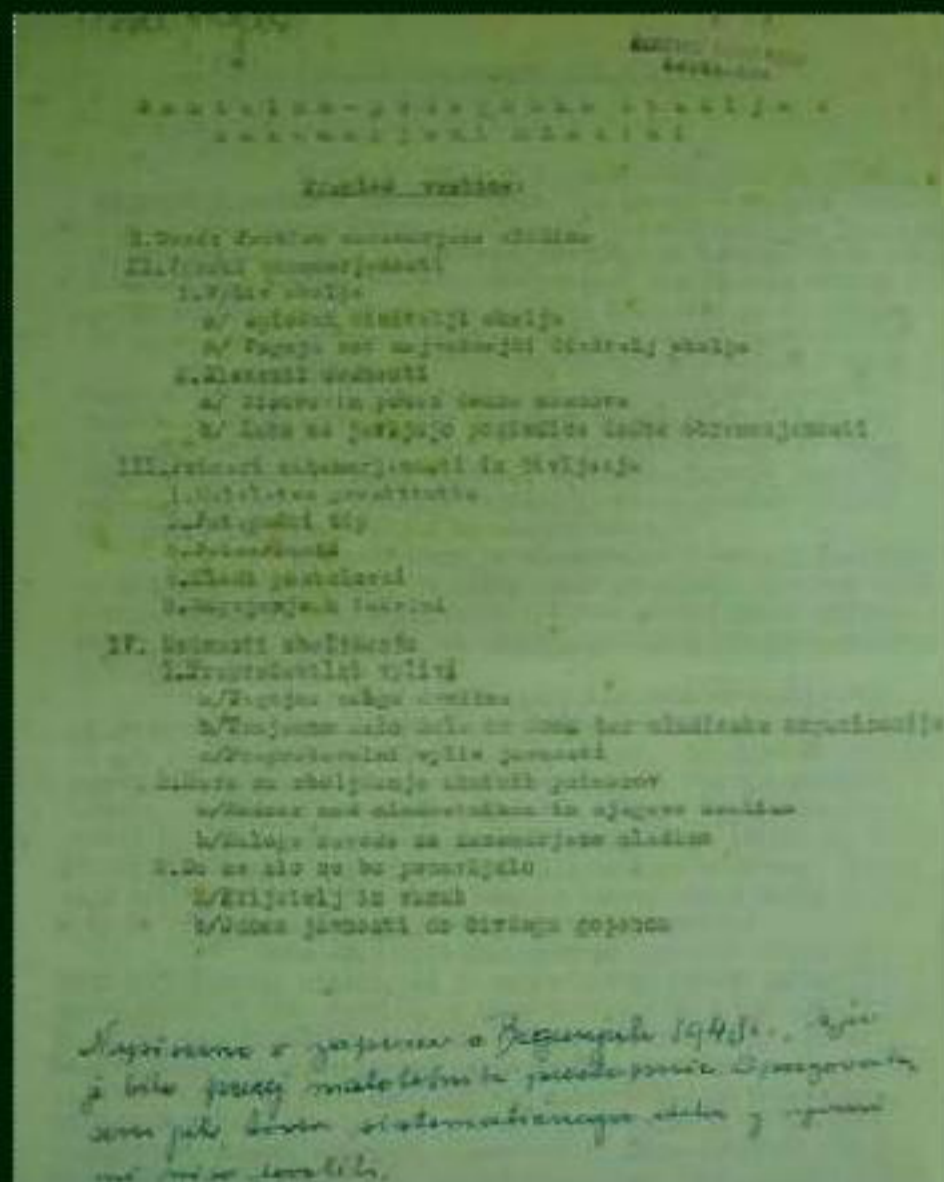
⁵ Brošuri Pomen pomožnega šolstva in njegov razvoj v Jugoslaviji ter Pomožno šolstvo za slabonadarjeno deco v Jugoslaviji sta bili pregledani, vendar vsebinsko (prikazujeta nastanek pomožnega šolstva skozi politične in družbene spremembe) ne ustrezata ciljem diplomskega dela, zato nista bili uporabljeni

Slika 4-3: Knjigi iz zapuščine Angele Vode⁶

Socialno-pedagoška študija o zanemarjeni mladini, dolga 66 strani (napisala jo je leta 1948 v zaporu v Begunjah), ni objavljena. Angela Vode jo je napisala z namenom, da bi v tamkajšnjem zaporu pomagala mladoletnim prestopnicam, ki jih je bilo v tej ustanovi takrat veliko, a ji tamkajšnje oblasti tega niso dovolile.

⁶ Knjigi sta dosegljivi v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani.

Slika 4-4: Originalni tipkopis Socialno-pedagoške študije o zanemarjeni mladini

Na sliki vidimo tipkopis kazala omenjenega predavanja. Predavanje je zelo jasno razčlenila na posamezna poglavja in tako bralcu omogočila, da takoj najde željeno vsebino. Original hrani Slovenski šolski muzej v Ljubljani

4.2.3.2 Revije

Izmed vseh naštetih člankov je v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani (listkovni katalog – Informacijski in referalni center Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani) dosegljiv samo članek iz revije Sodobna pedagogika z naslovom Pedagoški problemi v svetu. Ostalih člankov ni mogoče dobiti.

Članke lahko vsebinsko razdelimo na 4 področja:

- na vzgojno področje,
- na področje spolnosti in materinstva,
- na področje specialne in rehabilitacijske pedagogike in
- na področje delovanja in življenja učiteljev.

Natačno ovrednotenje pomena teh predavanj ni možno, saj vsebine niso poznane.

Na vzgojnem področju njena predavanja zajemajo širok spekter – začne se pri majhnem otroku in konča pri adolescentu. V reviji Ponedeljek - rubrika Žena v sodobnem svetu razlaga o Za mladino usodno napačni ambiciji staršev (14. 6. 1937). V reviji Gospodinja je objavila članke: Če je tvoj otrok betežen (1939), Bodočnost naših otrok (1941) in Gospodinja ima do služkinje vzgojne dolžnosti (1941). V Sodobni pedagogiki je napisala razpravo z naslovom Pedagoški problemi v svetu (1955 – številka 1). Revija Naš rod je objavila štiri njene prispevke: Dragi Branko – pismo obmejnemu otroku (1938/39), Kaj pa mi – pismo najmlajših (1938/39), Brankove počitnice (1938/39) in Plemenito tekmovanje (1938/39). V reviji Ženski svet je objavila dva prispevka: Delavsko dekle – k psihologiji njenega značaja (1933) in Vzgojna naloga časopisja (1935). V reviji Učiteljski

tovariš govori o dekliških krožkih v literarnem prispevku z naslovom Za dekliške krožke (1929/30). Tudi v reviji Ponedeljek je precej pisala o vzgoji v naslednjih člankih: Tudi za dekleta bi bila potrebna poklicna posvetovalnica (20. 11. 1933), Kam z žensko mladino – polemično proti Slovencu (18. 12. 1933), Skrbi staršev ob začetku šolskega leta (17. 9. 1939), Sinček edinček in Najvažnejša dolžnost vzgoje (2. 6. 1940). V reviji Mladi svet je objavila članke Ali je naš otrok že zrel za šolo (1956), Moj otrok slabo govori – A. M.⁷ (1957/2), Moj otrok ne zna brati (1957/3), Kako naj ga naučim računati (1957/3), Moj otrok vse pozabi (1957/4), Ali naj ga naučimo brati, preden gre v šolo? (1957/4), Ali naj ima otrok svoj denar (1957/4), Kako se izražajmo proti otroku (1957/7), Vzgojne misli Dostojevskega (1958), Kaj je otrok (1958), Ali je moj otrok tatiček (1957/7), Breda hoče vedno nekaj novega (1957/7).

Kot je videti iz naslovov predavanj, je bila zelo dejavna tudi pri spolni vzgoji in materinstvu. V Roditeljskem listu je napisala članek Ko pride otrok v leta nerodna (1937/38). V Ženskem listu (1932) je zapisala članek O umetnem splavu. Pisanje o tej tematiki je objavila tudi v reviji Ponedeljek s članki Zaščita matere in otroka (6. 6. 1932) in Materine počitnice (24. 6. 1935), Materine skrbi ob začetku šolskega leta (2. 9. 1938), Najstarejši socialni poklic ženske (19. 4. 1937). V glasilu Jutro je zapisala članke Sodobna mati (12. 10. 1931), Nova mati (9. 5., 22. 5., 30. 5. in 6. 6. 1932), Mati in hči (11. 1. 1932 in 18. 1. 1932), Proletarska mati in njena družina (1. 8. 1932) ter Nezakonska mati in njen otrok (7. 11. 1932). Ženski svet je objavil njen članek Nezakonska mati in njen otrok (1936).

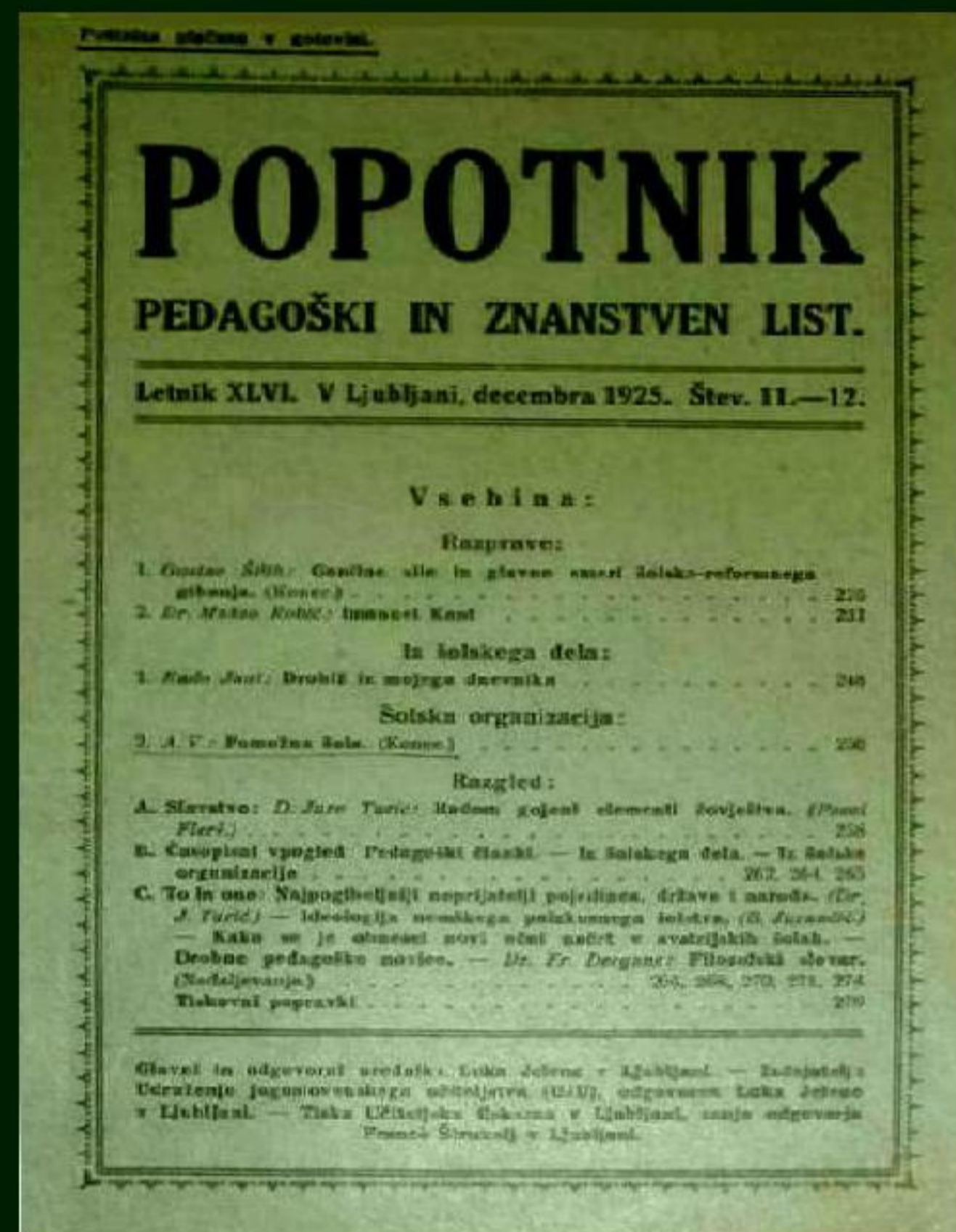
⁷ Ker je bila sama večkrat politično preganjana, je večkrat objavljala pod imenom A. M. - Anton Medved (1869 - 1910), ki je bil župnik in njen dober prijatelj.

Tudi s področja specialne in rehabilitacijske pedagogike je veliko objavljala. V reviji Ponedeljek - rubrika Žena v sodobnem svetu, je objavila članek Zaščita duševno zaostalih otrok (10. 5. 1937), Ženskem listu pa članek Pomožna šola za manj nadarjeno deco v Ljubljani (14. 6. 1937). Revija Specialna šola je objavila članka Uvajanje v računsko mišljenje na pomožni šoli – A. M (1956, številka 1), Prednosti in pomanjkljivosti pouka po posameznih predmetih – s posebnim ozirom na pomožno šolo – A. M. (1956, številka 2). V Akademskem glasilu za univerzitetna in javna vprašanja 1551 je napisala članek Naše pomožno šolstvo (22. 1. 1937). V reviji Učiteljski tovariš pa je napisala oceno Novakove knjige z naslovom Rokotvorni pouk v delovni šoli (1927/28). V reviji Popotnik je objavila članke Pomožna šola – delovna šola (1925 – št. 9-10 in 11-12), Smernice o pouku in vzgoji na pomožni šoli (1930/31, številka 8 in 9-10), Socialne razmere pomožnošolskih otrok (1936/37). Za revijo Ponedeljek je napisala članek Zaščita duševno zaostalih otrok (10. 5. 1937).

Pisala je tudi o učiteljskem delu in učiteljski problematiki. V Ženskem svetu je napisala članek O celibatu učiteljic in uradnic (1930). Učiteljski tovariš je objavil članke Smisel stanovske organizacije učiteljic (1929/30), Nekaj misli k »perečemu vprašanju«-odnos med učitelji in upraviteljem (1929/30), Smoter Društva učiteljic in njegovo stališče do skupne organizacije (1930/31) ter Knjiga, ki je ne sme pogrešati noben učitelj (1938/39, številka 26).

O vsebini predavanj ne morem soditi, saj niso dostopna in jih ne morem analizirati. Je pa dejstvo, da se v tistem času ni smelo prav (pretirano) objavljati o spolni vzgoji, saj taka pisanja niso bila najbolje sprejeta in

dovoljena. Zato je že to, da je o tem pisala (po naslovu sodeč), zelo napredno.

Slika 4-5: Revija Popotnik

4.3 Kritično ovrednotenje dela Angele Vode

Ker je bilo specialno – pedagoško delo Angele Vode podobno današnjemu, bom poskušala opisno, po prej naštetih kriterijih ovrednotiti njeno delo.

O integraciji se takrat ni govorilo z enakim terminom, kot ga uporabljamo danes (večkrat slišimo tudi omenjenemu terminu podobno besedo inkluzija, ki se danes veliko uporablja). Integracija danes pomeni, da se otrok s posebnimi potrebami prilagodi okolju. Inkluzija pa pomeni, da se okolje prilagodi otroku s posebnimi potrebami. Vsak otrok namreč potrebuje sobivanje z drugimi ljudmi, kar nekako predstavlja pomen besede integracija. V slovenskih vrtcih, osnovnih, pa tudi srednjih šolah, se integracija vse bolj uveljavlja. Otroci ostanejo, če je le mogoče, čim dlje v rednem programu in se ne prešolaju v šolo s prilagojenim programom ali pomožno šolo, kot jo je poimenovala Vodetova. Angela Vode pravi: »Če je možno najti primerno družbo, naj se čim več igra tudi z drugimi otroki. Čim prej se vraste v skupnost, toliko boljše bo zanj.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Prav tako tudi pravi: »Edini deček med več deklicami in obratno tudi trpi škodo na svojem razvoju« (Vzgojni pomen, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Tako se otrok v neposrednem stiku s svojimi vrstniki uči medsebojnega spoštovanja, socializacije, strpnosti in pravih lepega vedenja. Namreč le v družbi in sobivanju z ostalimi spozna družbene norme in vrednote, ki so za vsakega otroka, za otroka s posebnimi potrebami pa še toliko bolj, pomembne in nenadomestljiva popotnica v uspešno življenje. Šola pa seveda ni samo vzgojno izobraževalna ustanova, ampak tudi socializacijska. Tako navaja primer, kako je Pavel postal srečen,

ko je začel hoditi v šolo s prilagojenim programom (ona jo je poimenovala pomožna šola) : Ko je prišel drugi dan Pavel domov, je bil vesel in živahen kakor še nikoli, odkar je začel hoditi v šolo. Kar čez noč je postal samozavesten: »Vse sem znal, kar smo se učili. Tudi nekateri drugi so znali, nekateri pa ne. Učiteljica jim je pomagala. Potem pa so vsi peli, tudi jaz.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Vendar pa današnje integracije ne moremo popolnoma primerjati s takratnim načinom dela. V iintegraciji se namreč prilagajajo tudi pripomočki za učenje otrok s posebnimi potrebami. Slep otrok lahko dobi povečevalo, računalnik z Braillovo vrstico in podobna pomagala. Gibalno ovirani otrok v današnjem sistemu lahko dobi spremljevalca, odstranijo se arhitektonske ovire, zdravniki mu lahko pomagajo z različnimi ortopedskimi pripomočki in še bi lahko naštevali. Po zapisih Angele Vode pa ne moremo reči, da bi bili otroci deležni katerega od zgoraj naštetih pripomočkov in pomagal. Je pa potrebno poudariti, da so bili takrat drugi časi, z mnogo manjšimi finančnimi možnostmi, pa tudi znanost še ni bila tako dovršena, kot je danes.

Usmerjanje otrok, kot ga poznamo danes, v časih Angele Vode še ni bilo tako dovršeno, kot je danes, ko imamo komisije za usmerjanje. To delo so takrat opravljale učiteljice same in lahko si mislimo, da je bilo potrebno mnogo truda, da so starše prepričale o pomembnosti prešolanja. Tudi Vodetova je za to porabila ogromno truda. Pravi: » Na koncu leta je učiteljica poklicala Pavlovo mater v šolo in ji svetovala, naj da otroka v pomožno šolo za slabo nadarjene otroke, ker vse kaže, da tudi prihodnje leto ne bo dohitel drugih otrok na tej šoli. Mati se je silno prestrašila tega nasveta in se je na vso moč otepala: »Pravijo, da so tam samo neumni otroci, a moj Pavel je pameten, samo malo težko mu gre v glavo.« Učiteljica pa jo je

potolažila: »Saj prav za take kot je Vaš Pavel, je pomožna šola, ki sprejema samo otroke, iz katerih se da še marsikaj narediti. Ker so pa prepočasni, ne morejo dohajati svojih vrstnikov v osnovni šoli, kjer prehitro napredujejo in učitelj se pri vsakem učencu pomudi toliko, kolikor potrebuje.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Tu vidimo, kako nazorno ji je razložila vse prednosti šole s prilagojenim programom za njenega otroka. Z utemeljeno razlago je zatrla materine sume, da je ta šola samo za neumne otroke, kot se je izrazila Pavlova mati. Tudi usmerjanja, kot ga danes na osnovi mnenja specialistov različnih strok opravlja komisija za usmerjanje, ni bilo. Takrat je ves ta postopek opravila učiteljica, ki je sicer otroka dobro poznala. To je po mojem mnenju zelo pozitivno, saj komisija za usmerjanjem ki deluje v današnjem sistemu, vidi otroka le enkrat in ga ne more dodobra spoznati. Angela Vode navaja postopek testiranja, ki so ga izvedle učiteljice v pomožni šoli: »Ko so Pavla preizkušali, je bila navzoča tudi mati. Vprašanja so bila lahka in učiteljica mu je prijazno pomagala pri odgovorih, a vseeno kar ni šlo in ni šlo. Mati pa je morala priznati, da otrok začuda malo zmore in da mu res ne delajo krivice, če ga obdrže v pomožni šoli.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296). V današnjem času se za prešolanje otrok v manj zahtevne programe zaradi predsodkov okolice odloča vse manj staršev. Staršem veliko pomeni tudi bližina šole. V preteklosti najbrž ni bilo tolikšnih stereotipov, kot so danes, saj so bili ljudje o tem manj osveščeni. Treba pa je tudi povedati, da je imela učiteljica mnogo večjo avtoriteto, kot jo ima danes, saj je bila izobražena. Danes pa starši zelo dobro poznajo pravice, ki jih ima njihov otrok. Zato se za usmerjanje sicer odločijo, vendar otrok ostane vključen v isto šolo, a v drug program (program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo), le tu dobi prilagoditve in dodatno strokovno pomoč.

Dodatne strokovne pomoči v časih Angele Vode še ni bilo v takšni obliki, kot jo poznamo danes (dodatni učitelj pomočnik v razredu ali pa dodatna strokovna pomoč izven razreda). Učiteljice so same pomagale učencem, če so presodile, da je to potrebno, torej je to bila neke vrste dodatna pomoč. Če pa so ugotovile, da obstoječega programa ne zmore, so predlagale prešolanje. Angela Vode navaja, kako je učiteljica pomagala otroku: »Drugim otrokom postane dolgčas, zato se začno po svoje zabavati, med tem, ko se učiteljica ukvarja s Pavlom. Ko ga prihodnji dan vpraša, koliko je dva in eden, ji ne zna odgovoriti - pozabil je.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Tudi danes učiteljice sprva same pomagajo otroku, kolikor pač lahko. A možnosti so drugačne in lahko se odločijo tudi za usmerjanje, ki jim bistveno olajša delo.

Sodelovanje staršev v pedagoškem procesu je izrednega pomena in brez njega ne more biti otrokovega uspeha. Starši se morajo redno zanimati in spremljati otrokovo delo. Seveda so danes starši za sodelovanje mnogo bolj zainteresirani, kot so bili nekoč. V preteklosti, ko je bila revščina velika in pomanjkanje na vsakem koraku, starši niso imeli časa, da bi se z otroki ukvarjali, učili in jim bili v oporo. Delo je bila njihova prva skrb. So pa že takrat starši imeli pravico do odločanja. Tako tudi Angela Vode navaja, kako je mati odgovorila učiteljici, ko je za otroka predlagala prešolanje: »Mati je potrta oklevala: »Bom še premislila.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Iz tega lahko vidimo, da mati vendar ni bila tako brezbrizna in se ni zlahka odločila za prešolanje. A odločila se je in tako navaja: »Mati se je težkega srca odločila in odvedla Pavla v pomožno šolo. Tam je povedala vse svoje pomisleke češ, da Pavel ni za to šolo, ker ni neumen in še marsikaj drugega.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej,

mapa 296). Veliko je delala s starši. Podučevala jih je, kako naj delajo z otrokom, jim vlivala upanje, da bo tudi pri njihovem otroku sčasoma opazen napredek, pa čeprav majhen. Tudi to je bilo za tiste čase zelo prodorno, saj se večina staršev z otroki ni posebej ukvarjala, kajti zaradi pomanjkanja so veliko delali in je bilo za otroke škoda časa. Angela Vode jim je utemeljila, zakaj je delo z otrokom potrebno. Tako pravi: »Ko otrok piše nalogo, naj ga mati (ali oče) sicer nadzoruje, vendar naj ga pusti, da otrok sam dela. Lahko ga navaja, kako si naj sam pomaga, toda računa naj sam, piše naj sam. Ko nalogo spiše, jo skupaj pregledata. Prav tako je s čitanjem: če otrok ne spravi skupaj besede takoj, naj išče in združuje črke sam. To gre sicer zelo počasi, a uspeh se bo kmalu pokazal in potem ne bo več treba izgubljati toliko časa. Isto je s pisanjem. Otrok naj napiše nalogo najprej na list, nakar jo spiše v zvezek.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Tako hkrati prikaže delo staršev in delo otroka.

Čeprav v časih Angele Vode nismo mogli govoriti prav direktno o individualnem delu in individualiziranem programu, pa je vseeno zaznati, da so se veliko ukvarjali z otrokom kot individuumom. Tako Vodetova pravi: »Ker se vsak gojenec razvija v določenem okolju, ki po svojevrstnosti navadno oblikuje otrokovo dušo enostransko, reagira zaradi tega vpliva otrok najbolj intenzivno prav na ta svojevrstni pritisk miljeja«. (Vzgojni pomen, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Otroka so verjetno tudi v šoli s prilagojenim programom obravnavali kot posameznika. Tako piše: »Ker je bilo v razredu samo dvanajst otrok, je bil prav vsak od njih po večkrat kaj vprašan. Vseh teh dvanajst otrok je bilo duševno nerazvitih, vsak je kazal znake kake pomanjkljivosti, vendar je bil vsak nekoliko drugačen. Pavla

smo delno že predstavili, pogledjmo še ostale.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296). Angela Vode v nadaljevanju svojega predavanja tudi podrobno opisuje vsakega otroka posebej. Tu je izpostavljala tako telesne, kot tudi osebnostne značilnosti posameznika. Navaja: »Bojan je bil telesno še kar dobro razvit in na prvi pogled ni bilo na njem opaziti nič posebnega, le njegova hoja je bila nerodna in gibi so bili neokretni. Toda njegov pogled je bil nestalen, z očmi je švigal sem in tja. Duševno je bil pa manj razvit. Govoril je malo, a še to, kar je povedal, se mu je zataknilo.« (Kako pomagamo, Slovenski šolski muzej, mapa 296).

Iz navedenih dejstev lahko vidimo, da je veliko vzporednic med delom in Angele Vode in današnjo specialno in rehabilitacijsko pedagogiko. Morda se sicer uporablja drugačna terminologija, a namen je isti: otroka spoznati v vseh njegovih značilnostih in mu poskušati kar najučinkoviteje pomagati, da bo dosegel najvišjo možno stopnjo razvoja glede na njegove sposobosti.

5 Zaključek

V diplomskem delu sem predstavila specialno – pedagoško delo Angele Vode in na kratko predstavila njeno življenje ter nepedagoško delo.

Najprej sem v vzajemnem bibliografskem katalogu Cobiss pregledala vire, tako primarne kot sekundarne. Izbrala sem tiste, ki bi bili lahko uporabni za moje delo. Dosegljive literature je bilo malo. Vedno bolj se je kazalo, da je veliko svojega dela v strahu pred cenzuro s strani takratne oblasti uničila. Pozanimala sem se tudi v nekdanjem ženskem zaporu v Bugunjah na Gorenjskem (danes se imenuje Muzej talcev v graščini Katzenstein), a tudi tam ni ohranjene nobene njene zapuščine. Nato sem se v poletni vročini zakopala v zapuščino Angele Vode v Slovenskem šolskem muzeju in modro škatlo z dolgimi trakovi, ki nosi številko 296, natančno preštudirala. Nato sem izpisala pomembno in na roko prepisala dve njeni predavanji in ju doma pretipkala. Delo je bilo zahtevno, uporabnih stvari malo in še te z omejenim dostopom. Vse sem morala prepisovati na roko ali pa fotografirati z digitalnim fotoaparatom. Vse njene dostopne specialno – pedagoške prispevke sem natančno prebrala in nato določila kriterije, po katerih sem kritično ovrednotila njeno delo in ga primerjala z današnjo doktrino specialne in rehabilitacijske pedagogike.

Po ovrednotenju njenega specialno – pedagoškega dela s pomočjo kriterijev ugotavljam, da obstoja veliko vzporednic med njenim delom in današnjo specialno in rehabilitacijsko pedagogiko. Spremenjena je sicer terminologija, ki je danes bolj sodobna (uporabljene so tudi nekatere tujke ali pa poslovenjene besede). Tako je tudi ona posredno uvajala integracijo, čeprav se termin takrat še ni tako imenoval. Otroke, ki niso zmogli programa redne

osnovne šole, je po podrobnem pogovoru s starši usmerjala v šolo s prilagojenim programom (takrat so jo imenovali pomožna šola). Čeprav dodatna strokovna pomoč še ni bila uvedena v taki obliki, kot jo poznamo dandanes, so učiteljice, kot opisuje Angela Vode, že takrat otrokom z motnjo v duševnem razvoju veliko pomagale – seveda kar v razredu. Individualno delo v časih Angele Vode še ni bilo razvito tako zelo, kot je danes, pa je ona vsakega otroka videla kot individuum.

Delo Angele Vode je vsekakor pomembno za današnjo specialno – pedagoško prakso in prav je, da ne potone v pozabo. Predvsem zato, ker je bila za tiste, z današnjega pogleda zaostale čase, tako prodorna, brez dlake na jeziku in polna novih, svežih idej. Zagovarjala je otroke, se zanje borila, prav tako se je borila za mladoletnike, še posebej za tiste, ki so izhajali iz težkih družinskih razmer in so bili neuki ter zapostavljeni. Kot sama pravi v svojih knjigah, je bila mnogokrat zapostavljena, tudi ko je imela predavanja, na katera se je pripravila z vso skrbnostjo, pa je večkrat ni nihče poslušal, ker ni bila na pravi politični strani. V časih, v katerih je delala Angela Vode, so otroke s posebnimi potrebami zapostavljali, zapirali, jih skrivali pred drugimi ljudmi. Bili so jim v sramoto in napoto. Ona je želela to spremeniti in izboljšati. Otrokom je želela prav zaradi njihovih posebnih potreb omogočiti prilagojeno šolanje, želela jih je pripeljati do znanja, pa čeprav na drugačen način. Uvajala je nove načine dela (gledanje na otroka kot na posameznika, usmerjanje otroka v njemu primerne učne programe, itd...) in z njimi dosegla vidne uspehe, ki pa jih ji nekateri, predvsem zaradi njene politične usmerjenosti, niso hoteli priznati. Želela je zaščititi otroke s posebnimi potrebami, da ne bi bili žrtev izkoriščanja, želela jim je zagotoviti

lepši jutri. Želela je prosvetliti starše, jih naučiti, naj se ukvarjajo s svojimi otroki tako, da se z njimi, igrajo, učijo. Staršem je želela povedati, da alkohol ne škodi samo njim, ampak tudi prihodnjim generacijam. Uvajala je anamnezo mater otrok s posebnimi potrebami in jih natančno izprašala o njihovi nosečnosti. Ugotavljala je, da stres nosečnicam škoduje, da jim škoduje tuberkuloza in druge nalezljive bolezni, da se možev alkoholizem posredno, z mnogimi okvarami, prenaša tudi v naslednje rodove. Želela je poiskati vzroke motenj, ki so jih imeli otroci, da bi tako lažje odpravljala njihove posledice. Tega še v današnjem, tako zelo modernem času mnogi ne počnejo.

Borila se je za otroke, predvsem zato, da bi imeli spodobno šolanje, streho nad glavo, prijazno besedo. Še otroci brez posebnih potreb so imeli takrat mnogokrat nemogoče pogoje za življenje in učenje, kaj šele otroci s posebnimi potrebami! Za tiste čase je bil to izjemen napredek, pred njim pa so si mnogi, predvsem oblastniki, zatiskali oči in ga omalomaževali. Njeno delo ni pomembno samo za področje specialne pedagogike, pač pa tudi za socialno pedagogiko. Že leta 1948 je v zaporu v Begunjah, kjer je prestajala zaporno kazen, sistematično opazovala mladoletne zapornike in se poglobila v njihovo življenje, obnašanje, vedenje. In spet, kar je po mojem mnenju ustrezno, ugotavljala vzroke, zakaj je prišlo do odklonskega vedenja. Naredila je anamnezo družine in se vanjo poglobila. Žal ji neposrednega dela z njimi niso dovolili. Vzrok je seveda znan – politični. Med seboj je primerjala otroke z motnjo v duševnem razvoju in otroke z motnjami vedenja in osebnosti – kaj imajo skupnega, v čem se razlikujejo. Razlikovala je torej socialno zanemarjene otroke in otroke z motnjo v duševnem razvoju.

S svojim pisanjem je brez dvoma veliko prispevala tudi za specialno in rehabilitacijsko pedagogiko kot stroko. Na žalost sicer ne moremo natančno vedeti, kaj vse nam je hotela sporočiti, saj je mnogo gradiva uničenega. Ostala pa so nam predavanja in redki članki, iz katerih se lahko veliko naučimo in njene ideje uporabimo ne samo v teoriji, ampak tudi v praksi.

Menim, da sem dosegla zastavljeni cilj. Zavedam pa se, da diploma ni zajela popolnoma vsega, kaj obstaja o njej. Možno je, da v tujini obstaja še katero od njenih del, ki pa meni ni bilo dostopno.

Zato njeno delo ne sme utoniti v pozabo, ravno nasprotno. Tudi prihodnje generacije bi ga morale ceniti in spoštovati. Brez njenega, čeprav prevečkrat zamolčanega dela, mnogih današnjih metod za delo z otroki s posebnimi potrebami morda ne bi bilo.

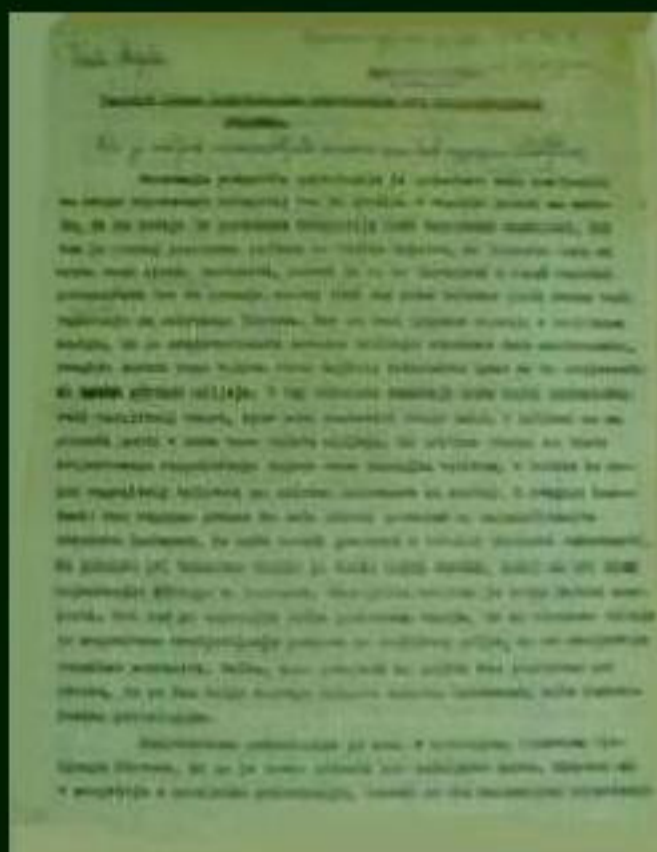
Kaj se iz njenega dela in življenja lahko naučimo? Da je bil strokovni žar in entuzijazem prezrt zaradi političnih diskvalifikacij. Da je vsebinsko dobre in napredne ideje proglašala politično nesprejemljiva oseba, zato ideje niso bile sprejete, oseba pa omalomaževana. Ni pomembno, kaj je povedala, ampak kdo je povedal. Kaj ni to primerljivo z današnjo situacijo?

6 Viri in literatura

1. Budna Kodrič, Nataša (2003): Splošno slovensko žensko društvo. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana.
2. Intervju z dr. Antonom Kotarjem (izveden dne 29. avgusta 2008).
3. Krek, Janez (1995): Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport.
4. Šelih, Alenka (2007): Pozabljena polovica. Založba Tuma, Ljubljana
5. Vode, Angela (1930): Vzgojni pomen individualne psihologije pri manjnadarjenih otrokih. Slovenski šolski muzej (mapa 296), Ljubljana.
6. Vode, Angela (1924): Kako pomagamo duševno zaostalemu otroku. Slovenski šolski muzej (mapa 296), Ljubljana.
7. Vode, Angela (2004): Skriti spomin. Nova revija, Ljubljana.
8. Vode, Angela (1998): Spol in upor – zbrana dela (I. knjiga). Založna Krtina, Ljubljana.
9. Vode, Angela (2000): Spomin in pozaba – zbrana dela (III. knjiga). Založba Krtina, Ljubljana.
10. Vode, Angela (1999): Značaj in usoda – zbrana dela (II. knjiga). Založba Krtina, Ljubljana.
11. Vodopivec, Peter (2001): Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev: Angela Vode in Boris Furlan, žrtvi Nagodetovega procesa. Slovenska matica, Ljubljana.

12. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000). Uradni list Republike Slovenije št. 54/2000.
13. Zapuščina Angele Vode v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani. Mapa št. 296.

7 Priloge

Slika 7-1: Originalni tipkopis predavanja o individualni psihologiji

Vzgojni pomen individualne psihologije pri manjnadarjenih otrokih (Ali je možno uporabljati kot vzgojno metodo)⁸

Dosedanja pedagoška psihologija je gojenčevo duševnost razčlenila na mnogo vzporednih kategorij ter je v vzgojni praksi gradila na načelu, da se morajo te posamezne kategorije tudi vzporedno razvijati. Pri tem je skoraj popolnoma puščala iz vidika dejstvo, da človeška duša ni vsota vseh njenih lastnosti, marveč da so te lastnosti v tesni vzročni povezanosti med seboj ter da pomenja razvoj ene same duševne plati vedno tudi vplivanje na celotnega človeka. Ker se vsak gojenec razvija v določenem okolju, ki po svojevrstnosti navadno oblikuje otrokovo dušo enostransko, reagira zaradi tega vpliva

⁸ Predavanje je Angela Vode izvedla na Obrtni šoli leta 1930.

otrok najbolj intenzivno prav na ta svojevrstni pritisk miljeja. V tej otrokovi reakciji mora najti vzgojitelj psihološko vzmet, kjer mora zaustaviti svoje delo. V kolikor se mu posreči priti v okov temu vplivu miljeja, ki pritira otroka, do čisto svojstvenega razpoloženja napram vsem zunanjim vplivom, v toliko bo mogel vzgojitelj vplivati na celotno duševnost in značaj. Z drugimi besedami: vsa vzgojna praksa bo dala glavni poudarek na najznačilnejšo otrokovo lastnost, če hoče doseči preobrat v totalni otrokovi duševnosti. Na primer: pri trmastem otroku je treba najti vzroke, zakaj se pri njem najmočneje očituje ta lastnost; škodljivim vplivom je treba delati nasproti. Pri tem je najboljši način pozitivna vzgoja, da se otrokova težnja po negativnem uveljavljanju prenese na pozitivno polje, da se uveljavijo resnične zmožnosti. Način, kako poiskati in gojiti vse pozitivno pri otroku, da se čim bolje razvija njegova celotna duševnost, kaže individualna psihologija.

Individualna psihologija je nauk o notranjem, delovnem življenju človeka, ki ga je treba smatrati kot nedeljivo enoto. Nikakor ni v nasprotju s socialno psihologijo, temveč se obe medsebojno spopolnujeta. V nasprotju z njo pa je elementarna psihologija. Kajti individualna psihologija ne razlikuje posameznih pojavov ali elementov duševnega življenja, kot so nagoni, čustva, misli, temveč zgrabi človeka kot celoto, ki misli, čuti, hoče.

Individualna psihologija ni teorija o vzgoji v običajnem smislu, kajti ona ne stavlja kategoričnih zahtev, niti ne razlaga, kaj moramo delati, temveč se zadovolji s praktičnimi nasveti, kako se izognemo napak v vzgoji drugih in samo-vzgoji. Za oboje pa je potrebno temeljito poznanje samega sebe, vzroka lastnih napak, lastnega gledanja na svojo okolico, na sočloveka, na lastno življenje.

Utemeljitelj individualne psihologije je dunajski zdravnik za živčne bolezni dr. Alfred Adler, ki dokazuje, da je treba iskati vzrok večini boleznih in asocijalnih dejanj v prevladovanju boleste samozavesti (Persönlichkeitgefühl) nad zavestjo skupnosti. Individualna psihologija pokazuje, kako nastane tako razpoloženje pod gotovimi pogoji že v otroški dobi, polagoma narašča, ter naposled obvlada celega človeka in vodi do razdora s samim seboj in okolico. Ukvarja se z načinom, kako tak razvoj preusmeriti, ter je prav vsled tega svojega preventivnega vplivanja važna za starše, vzgojitelje in socialne delavce. Njene metode se izkazujejo vedno znova kot najprimernejši način vplivanja na odrasle, kakor tudi sredstvo za obvladovanje otrok, ki so v nevarnosti, da postanejo žrtev nepravilne vzgoje. Vodilno misel individualne psihologije bi lahko takole izrazili: vse, kar človek misli, čuti in hoče, skratka, vse, kar se godi v njegovi notranjosti, je enotno in usmerjeno na gotov smoter. Kdor spozna smoter človekovih dejanj, spozna človeka in kdor spremeni smoter, je spremenil človeka. Včasih je smoter samo navidezen: človek hoče nekaj, ali hočejo drugi od njega, a v podzavesti čuti, da tega ne zmore. Tak človek stremi torej za navideznim smotrom, ker njega pogum ne zadostuje za resnično dejanje. Tu je težišče vse individualne psihologije. Ali skuša človek doseči resničen smoter, ali se zadovolji z navideznim, to je odvisno od tega, koliko zaupa v lastno moč, oziroma koliko se boji pred težkočami naloge, ki si jo je zastavil. To pa pomeni, da je odločilen v življenju slehernega človeka pogum. Zakaj manjka človeku poguma? Primer: otrok ima prestroge starše. Nikdar ničesar prav ne naredi. Isto v šoli. Naposled izgubi pogum. Ker ne zaupa samemu sebi, da bo uspel, tudi v resnici napravi vse napačno. Tu je jedro vsega zla. To povzroči občutek manjvrednosti.

Pri postanku občutka manjvrednosti vpliva več momentov. Razen napačne vzgoje, razvajanja ali zatiranja, sodeluje tudi bolezen, telesna slabost, gmotno pomanjkanje vobče socialni milje. Edini deček med več deklicami in obratno tudi trpi škodo na svojem razvoju. Skratka, vedno, kadar je otrok pod trajnim pritiskom, ne da bi mu odrasli pokazali pot, da se kljub vsemu pritisku pride dalje, mora nastati občutek manjvrednosti. V gotovih primerih je naravna posledica občutka manjvrednosti težnja po uveljavljanju. Zavest, da smo spodaj, povzroča v epilog nagona samoobrambno stremljenje priti navzgor. Obe navidezno nasprotujoči si osnovni potezi, občutek manjvrednosti in potreba po uveljavljanju podajata v svojem medsebojnem učinkovanju enotno življenjsko sliko malodušnega otroka oz. človeka. Pri malodušnem človeku, v katerem se borita ti dve njegovi osnovni potezi, je značilno to, da on sam ne pozna zveze med obema. Samoprevara je najvažnejša ukana človekovega notranjega življenja. In ta povzroči, da se človek često zaveda svojega stremljenja, dočim mu ostane občutek manjvrednosti skrit. Drugi se zopet zaveda svoje manjvrednosti, dočim se njegovo stremljenje po uveljavljanju manifestira čisto v podzavesti. Kajti želja po uveljavljanju je v vsakem človeku. Že otrok meri svojo moč na sili okolice. Ta želja spremlja človeka od rojstva do smrti. Ne moremo navesti gotovih oblik, v katerih nastopa. Javlja se v tako mnogovratnih in spretno prikritih formah, da jo često spozna samo vešč opazovalec. Kjerkoli in kadarkoli pa nastopa, ima vedno isti učinek: človek sili, da premaga svojo manjvrednost navadno na račun svoje okolice s tiraniziranjem in raznimi negativnimi izbruhi, je treba, da vzgoja dela temu nasproti. V tem smislu skuša vzgajati individualna psihologija. Vzgajati pomeni v otroku ustvariti sposobnost, da bo znal odgovarjati na vprašanja življenja.

Ali z besedami individualne psihologije: v otroku dvigniti pogum, ki bo ustvaril zmožnost, prilagoditi se življenju, z njim napredovati ter tako aktivno sodelovati pri kulturnem razvoju. To razumevanje vzgoje ima svoje jedro v optimističnem nazoru, da je v vsakem človeku podano vse potrebno za razvoj, v kolikor ni oviran vsled napačnega vzgojnega vpliva. Tu je treba poudariti, da je ta optimizem, žal, vsekakor pretiran, ker vemo, da so važne za duševni razvoj otroka še mnoge druge komponente, ki često ovirajo najbolj pravilno vzgojno vplivanje. Ena od teh je naša dedna obremenjenost, ki je najhujša obremenjenost prav pri našem prizadevanju. Vendar izsledkov individualne psihologije ni zametovati, da ker imajo mnogo zdravega in pozitivnega.

Za pravilno vzgojo je potrebno dvoje: pravi vzgojitelj in prava okolica. Kdo je pravi vzgojitelj v smislu individualne psihologije? Človek, ki je brez vsake težnje po gospodovalnosti in oblastnosti, ki je brez predsodkov in napačnega vrednotenja, ki ima sposobnost otroka in njegove naloge tako resno vzeti kot samega sebe. Človek, ki z neprestanim delom na samemu sebi ohranja svojo življenjsko energijo in ki je vedno pripravljen se česa naučiti.

In kaj je prava okolica? Predvsem otroci, ne odrasli. Dalje pa stvari in predmeti, katerih pomen je dostopen otroškemu razumu. To okolico je znala pogoditi zlasti Maria Montessori, ki je opremila svoja vzgajališča in zavetišča z najprimitivnejšimi oblikami iz življenja. Bistveno pri tem je, da samodelavnost dviga otrokov pogum in samozavest ter smisel za življenje.

Taka vzgoja je najboljša priprava za reševanje poznejših življenjskih nalog. Čim prej se nauči otrok samemu sebi pomagati, čim bolj je navezan na samostojno izvrševanje vseh malih opravkov, čim manj je odvisen od odraslih vseznalcev, tem več poguma, samozaupanja in aktivnosti se bo razvilo v njem in tem lažje se bo vživel v kolektivno življenje in njega zakone.

Kjer pa se izvaja pritisk, nastane upor in opozicija. Če otrok odrašča v okolici samih odraslih, ki vse vedo, vse obvladujejo, je povsem razumljivo, da postane nesamostojen in neodločen. Otrok primerja na primer izpade njemu v slabo: jaz sem majhen, slaboten, nesiguren, drugi so veliki, močni, sigurni in me nadkriljujejo. To ustvarja otroku občutek manjvrednosti in proti temu skuša vplivati individualna psihologija vedno na ta način, da doseže vzrok otrokovemu negativnemu stremljenju ter ga odstraniti.

Kako more pomožnošolski učitelj postaviti individualno psihologijo v službo zdravstvene pedagogike

Kakor omenjeno, skuša individualna psihologija vplivati na celotno otrokovo duševnost s tem, da zastavi svoje delo tam, kjer je to vplivanje najbolj potrebno; da negativnim težnjam izpodbije dno z ustvaritvijo takega razpoloženja ali okoliščin, ki so predpogoj za pozitiven razvoj otrokove duševnosti. Če je tako vplivanje potrebno za tiste otroke, ki jih navadno še spoznamo za normalne, tedaj zahteva skrb za pomožnošolskega otroka vzgojno delo v takem smislu v podvojeni meri. Vemo, da je skušala zdravstvena pedagogika že vedno vplivati v tej smeri. Individualno psihologijo moramo smatrati v gotovem smislu kot del zdravstvene psihologije, le da se ukvarja v prvi vrsti s posamezniki, ki imajo normalno razvit intelekt, a so bolni na živcih, kar se očituje predvsem v asocialnih težnjah. Tu sem spadajo težko vzgojljivi, trmasti, brutalni, agresivni otroci, ki so v breme svoji okolici. Četudi prihaja za sprejem v pomožno šolo v prvi vrsti intelektualna defektnost, vendar jo spremljajo prav pogosto, če ne vedno, tudi napake čudi in značaja. Zato morajo izsledki in ugotovitve individualne psihologije, zlasti pa način ravnanja in vzgojnega postopanja,

dati pobudo tudi pomožnošolskemu vzgojitelju, ali ga vsaj potrditi v njegovih spoznanjih in zaključkih.

Duševnega obraza pomožnošolskega otroka ne moremo označiti s par potezami, kakor to napravi zdravnik, ki poda samo klinično označbo: ta in ta otrok (odrasli) je debilen, imbecilen, idijot, kreten, nevrotik, itd. Vsakdanji kontakt z otrokom nam odpira neskončno komplicirano sliko in ko mislimo, da smo otroka že čisto do dobrega spoznali, se nam prikaže pod gotovim zunanjim vplivom v povsem novi luči. Vsekakor pa velja, da je celotna otrokova duševnost okrnjena, toda ne v takem smislu, da bi bil otrok enakomerno zaostal, temveč je ta izmaličenost pogosto enostranska, delna, svojevrstna, edinstvena. To velja glede intelekta in glede čustvene strani.

Glede prizadevanja, da bi dosegli čimboljše rezultate v didaktičnem, zlasti pa v vzgojnem pogledu, se gotovo vsi strinjamo z individualnim psihologom, ki pravi: poišči najprej vzroke in ko si te izkoreniniš, si na pravi poti do izboljšanja.

Toda prav tu se začno težave pri našem prizadevanju. Kakor omenjeno, mi vsled lastnih žalostnih izkušenj ne moremo biti taki optimisti, da ne bi priznavali usodnih posledic dedne obremenjenosti. V koliko so vzroki manjnadarjenosti biološkega značaja, vemo, da jih ne moremo izkoreniniti, temveč le z vztrajnim, svojevrstnim, individualnim vplivanjem nekoliko popravimo to, kar je narava »zagrešila«. Toda resnica je tudi, da je med našimi otroki dosti takih primerov, kjer napake dedne obremenjenosti niso tako močne, da se ne bi dale vsaj kolikor toliko odstraniti s konsekventnim vplivanjem. A kljub temu ti otroci v učenju prav tako slabo napredujejo, kot drugi, manjnadarjeni in tudi čustveno stran ali pa je zlasti ta anormalen povsem videzu. Kje pa je vzrok? Tu je samo en odgovor: socialne razmere, dom, družina, milje. Današnja kriza je ta vzrok simbolno potencirala. Če je

v družini štirinajst članov, ki prebivajo vsi v istem prostoru, imajo dva stola, par postelj, oče alkoholik – kakšen naj bo vpliv vseh teh kričečih dejstev na otroka? Po mojem spoznanju učenec, ki izhaja iz te družine ni prav nič nenormalen, morda bi bil vzoren učenec, ko bi imel bogate starše. Tako pa je prav med slabimi: naloge nikdar ne spiše, je brezbrizen za vsak napredek, zanimanje za novo stvar mu vzplamti samo bežno, vseeno mu je, če kaj zna ali nič. Tudi od prosjačenja se živi – to je spoznal že davno. Sedaj pa vsadimo v njegovo dušo spoznanje etičnih vrednot! Kako? Individualni psiholog bi rekel: izkoreninite zlo, odstranite vzroke! Da, res! Resnično in trajno vrednost bi imelo naše prizadevanje samo v tem primeru, če bi mogli to storiti. Odstraniti vzroke pri naših otrokih se pa pravi: vzemi otroka očetu – pijancu, zanikrnim staršem, obleci nage, nasiti lačne, dvigni socialni in kulturni milje otroka! Tu pa je edini izhod, ki je možen v današnjih razmerah, smotrno urejevan zavod.

Kako pomagamo duševno zaostalemu otroku (neobjavljeno predavanje)

Kakšen je duševno zaostali otrok – primerjamo ga z duševno razvitim otrokom

Ob rojstvu

Ko je bil Pavel eno leto star, se je njegova mati prvič resno zamislila nad njim. Bil je njen drugi otrok, ki ga je rodila 4 leta po prvem dečku Ivanu. Sicer je oba otroka že večkrat primerjala in vedno sta se ji zdela nekoliko različna, vendar si ni belila glave, češ: saj ne morejo biti vsi otroci enaki. Ko se pa Pavel po enem letu še ni prav nič opiral na noge in še ni nič spregovoril, se je mati s temno slutnjo v srcu zamislila nazaj. V duhu je preletela vse dni otrokovega življenja in se je ustavila ob njegovem rojstvu. Primerjala je, kako je bilo pri Ivanu in kako pri Pavlu. Dočim je prvi na vse grlo kričal, ko je zagledal »luč sveta«, ni dal Pavel glasu od sebe in je bil ves moder v obraz. Babica je bila videti zaskrbljena, ona sama pa je bila takrat brezbržna. Že pred porodom je imela težave, porod sam pa je trajal dolgo, predolgo po izračunih babice. Poleg tega je bila to pot tudi nosečnost drugačna kot v prvem primeru, kajti sedaj se je mati izčrpavala v delu. Telesnemu naporu pa se je pridružilo tudi duševno trpljenje: ko je bila komaj nekaj mesecev noseča, je umrl njen mož, ki je bil že vedno slabega zdravja. Ta udarec jo je zelo potrl, a tudi razmere so se poslabšale zanjo in za družino. Skoraj brezbržno je izvrševala svoje dolžnosti in minili so dolgi meseci, preden je prišla popolnoma k sebi.

In sedaj primerja mati dalje: kako sta se razvijala njena otroka v prvem letu življenja:

Ivan je bil zdrav. Prve mesece je večino dneva prespal, a kadar je bdel, ni prav nič miroval, marveč se je neprestano gibal z rokami in brcal z nogami.

Ko ga je mati nahranila, je zaspal. Spanje je bilo mirno in je trajalo po več ur skupaj. Lepo se je razvijal in bil je vsak dan bolj krepak in jedrovit in zrastel je po dolžini in širini. Že v drugem mesecu se je začel »igrati s svojimi prsti«, gibal jih je in se kakor v začetku zagledal vanje. Kmalu je zgrabil ponujeni mu predmet, sprva le tedaj, če se je dotaknil otrokove dlani, a ko je imel 4 mesece, je že sam grabil za predmetom, če ga je le zagledal pred seboj. Mahal je z njim sem in tja, kot da se igra z njim. Ko je bil star 6 mesecev, je zbijal z žlico po mizi ali po kakem drugem predmetu.

Prva dva zobka sta prikukala iz čeljusti po šestih mesecih, shodil pa je točno ob letu. Čebljati je začel nekaj malega že tudi ob letu, pa le tako, da je samo mati vedela, kaj »pravi«. Potem je šlo pa vsak dan boljše.

Njen drugorojenec Pavel pa se je že prvo leto razvijal povsem drugače. Predvsem je bilo njegovo zdravje mnogo bolj rahlo. Večkrat ga je ščipalo, imel je slabo prebavo in pogosto tudi črevesni katar. Njegov pogled je bil čudno odsoten in nikdar ni kazal za osebe in predmete svojega okolja tistega zanimanja, kot ga kaže zdrav otrok. Ni segal po igračah in ni jih stiskal z roko. Ko so ga hoteli pestovati pokonci, mu je glavica klecnila ob stran. Pri kopanju ni kazal znakov tistega ugodja, kot jih kaže zdrav otrok, a tudi na noge se še po enem letu življenja ni skušal postavljati. Prvi zobki so se pokazali komaj ob letu. Svojo mater, ki mu je dajala jesti, je sicer bolj poznal kot druge osebe, a vendar ob njeni bližini ni kazal tistega zadovoljstva, kot ga kažejo normalni otroci, ko zagledajo svojo mater.

Odtlej je mati stalno opazovala svojega slabotnega in nerazvitega Pavla in primerjala njegov razvoj z Ivanovim, ki je bil vse drugačen.

Poglejmo, kako je bilo do tretjega leta:

V tem času zdrav otrok neverjetno napreduje v svojem razvoju. Do nedavna je bil še slabotno bitje, ki se je komaj začelo postavljati na noge in nesigurno usmerjati svoje korake. Sedaj pa postaja že pogumen mali človek, ki je začel kar preko noči klepetati in tekati po sobi sem in tja. Ob vstopu v drugo leto življenja ima razvit otrok že 6 zob. Takole med drugim in tretjim letom je pa mlečno zobovje, ki šteje 20 zob, že popolno. Otrokov govor se spopolnjuje iz dneva v dan. Ko dopolni drugo leto, ima že kar obsežen besedni zaklad, v tretjem letu pa normalen otrok neprestano kaj sprašuje. To pa ne dela kar tja v en dan, marveč, imajo ta vprašanja že določen smisel. Sedaj že začenja rabiti besede v kratkih stavkih, imenovati stvari iz svoje okolice in kaj o njih povedati. V tej dobi se hitro razvija njegov spomin: neverjetno hitro si zapomni, kar je slišal, a prav tako hitro tudi pozablja. Sedaj že določeno pokaže, koga ima rad, koga se boji, a prav tako pokaže odpor proti osebam, ki jih ne mara. Veselje, žalost, jezo, začudenje – vse to zna otrok v tej starosti že prav s poudarkom izraziti. Te lastnosti se kažejo vedno določneje in ob raznih prilikah se že pokažejo prvi obrisi bodočega otrokovega značaja.

Zdrav otrok v tej življenjski dobi nikdar ne miruje in je vedno »zaposlen«. Njegovo poglavitno delo pa je igranje. Pri tem mu prav pride prav vsak predmet in odrasli človek se mora čuditi, kako iznajdljiv je otrok pri igri: igra se pa sedaj le bolj sam, ker se še ne zna prilagoditi drugim.

To so značilnosti zdravega otroka v tej dobi, seveda še zdaleč ne vse. Je še marsikaj, s čimer se morajo seznaniti matere in sploh vsi, ki imajo kakorkoli opravka z nedoraslimi, pa tudi z odraslimi otroki, da vedo pravilno in pravično ravnati z njimi. Zlasti mati se mora dobro spoznati pri svojem otroku. Če misli, da ni povsem »tak kot drugi«, naj dobro preudari, kako je bilo od prvega trenutka v življenju, kaj je bilo narobe, v čem je otrok zaostal.

Zgodí se, da otrok do tretjega leta komaj hodi, ali pa niti ne. Njegove kretnje so počasne in okorne. Ali so mu že zrasli vsi zobje? Morda še ne govori, ali pa samo beblja. Ali se zanima za svojo okolico, ali spoznava stvari in osebe v svoji bližini? Kako to pokaže? Vse to je zelo važno, kajti duševno nerazviti otrok je v tej starosti še povsem brezbrizen do svoje okolice.

Posebno značilno za tega otroka je pomanjkanje smisla za igro: on se tako rekoč ne zna igrati. Ničesar si ne zna predstavljati tako kot normalni otrok, ki vidi v palici puško in si zna spretno pomagati z lonci in poleni.

Ko opazujemo otroka, moramo nepristransko presoditi tudi njegovo zunanost: ali je morda v rasti zaostal, ali je telo pravilno raščeno, ali so udje somerni; morda oblika glave ni povsem normalna, morda slabo sliši, ali je njegov pogled top ali srep.

V predšolski dobi

Ta čas, ki traja od tretjega do sedmega leta, je izredno važno obdobje v otrokovem življenju. Za ta leta je posebno značilna nagla telesna rast, ki jo spremlja umski razvoj. Sedaj pa se začne oblikovati že tudi otrokov značaj: korenine dobrih in bolnih potez značaja odraslega človeka segajo često že v to dobo.

Dočim je bilo do četrtega leta zanj značilno veselje do igre in je bil pri tem nekako »sam svoj«, ga začenja zdaj zanimati stvarni svet okoli njega. Gotovo se še vedno igra, a drugače. Njegova igra dobi sedaj nov smisel in tudi nov način. Sedaj se že zavestno približa drugim otrokom v težnji, da bi se igrali »skupaj«. Marsikaj hoče »dognati«, zato rad razdira igrače, ker hoče vedeti ali videti, kaj je notri. Dočim je prej ravnal le po svojem nagonu in slučajnem nagibu, začenja sedaj že misliti na to, kaj hoče: začenja se uveljavljati.

Zanimanje raste v vsakem koraku, ob vsakem pogledu, vendar pa pozornost ne obvisi za dolgo na istem predmetu: otroka zamika nekaj novega in že hiti dalje. Posebno se razvija sedaj njegova fantazija, zato rad posebej predmete, s katerimi se igra. Začenja misliti in presojeti, pa tudi že primerjati: jaz imam malo, ti imaš več; zakaj? Še vedno je velik sebičnež, ki misli le nase in če ne gre drugače, se uveljavlja tudi s silo. Slike že tako dobro opazuje, da mu tudi podrobnosti ne uidejo. Ko opisuje stvari, ki jih je videl, ve tudi, kakšne barve so. Če je umsko precej razvit, zna že s petimi leti izvršiti troje preprostih naročil.

Približno tako je z otrokom v predšolski dobi, če je normalno razvit. Duševno zaostali otrok pa ga v ničemer ne dosega. Kdor je imel opravka z večjim številom teh otrok, spozna, da njihova nerazvitost ni v enakomernem zastoju vseh duševnih sil, marveč, da so pomanjkljivosti različne. Prav tako pa te pomanjkljivosti niti pri dveh otrokih ne prihajajo enako do izraza. Zato se je treba v takega otroka vedno znova poglobljati in ga predvsem vsestransko poznati, kajti šele potem bomo znali z njim vsaj deloma prav napraviti iz njega to, kar se da.

Prav zaradi te raznovrstnosti pa tudi ne moremo pokazati duševne podobe zaostalega otroka v splošnem, marveč lahko nakažemo le posamezne pomanjkljivosti.

Kakšen je umski razvoj zaostalega otroka v tej dobi? To je zelo različno: v lažjih primerih razum razmeroma malo zaostaja za razumom normalnega otroka, včasih pa sedemletni zaostali otrok dosega komaj dveletnega normalnega. Prav zato, ker ne razume, mu je težko kaj dopovedati. To mora mati vedno upoštevati, potem bo pravično in potrpežljivo ravnala z njim. Nekateri teh otrok so zelo živahni in prav nič ne mirujejo. To pa nas ne sme motiti, kajti ta živahnost ni znak duševne razgibanosti, marveč je bolno

živčevje vzrok temu nemiru. Naš Pavel je bil pravo nasprotje temu nemiru. Bil je miren, mnogo premiren. Gledal je topo in zlepa ni kaka stvar zbudila njegovega zanimanja. Če je bil pa vtis le dovolj močan, je pa vendarle »zaživel«, samo premalo časa je to trajalo. Govoriti je začel po koncu drugega leta, a komaj v zlogih. Ker pa je mati vedno z njim govorila in ponavljala posamezne besede z njim, se mu je govor kar zadovoljivo razvijal, čeprav počasi. Prav zaradi teh vaj se mu je precej razvil tudi spomin, tako da je spoznaval po imenu osebe in predmete svoje okolice. Igrati se ni znal in bil je sprva tudi za igrače precej brezbrizen, a mati se ni utrudila igrati se z njim, tako da je s petimi leti že kar precej maral za igrače. Ko je znal že razumljivo govoriti, ga je mati namenoma poslala k sosedu z naročilom. Sprva je vse pozabil, sčasoma si je le zapomnil. Počasi je začel spoznavati predmete na slikanici, a barve je zamenjeval. Na vse novo ga je bilo treba opozarjati. Med otroki se pa ni počutil dobro.

Ko pride otrok v šolo

Mati, ki opazi pri svojem otroku pomanjkljivosti v umskem razvoju, ali zasledi posebnosti v njegovem značaju, se tolaži: »Ko bo prišel v šolo, bo vse dobro. Včasih res šola popravi vzgojne pomanjkljivosti otrok, ki je v kakršnemkoli pogledu nerazvit.«

Oglejmo si prvi razred za normalne, to je duševno zdrave otroke, pa bomo takoj videli, zakaj duševno zaostali ne more z njimi. Otroci se živahno pogovarjajo med seboj, a ko se začne pouk, z zanimanjem slede vsemu, kar jim pripoveduje in naroča učiteljica. Takoj razumejo, koliko zvezkov bodo rabili, kakšne knjige bodo imeli, kaj bo treba jutri prinesiti s seboj. O svojem domu, s poti v šolo, pa vedo pripovedovati cele zgodbe. Skoraj vsi že znajo šteti do deset in tudi nekaj črk že poznajo. Tudi marsikaj narisati znajo:

sonce, pa očeta in mater in letalo prav gotovo, nekateri pa še mnogo drugega. Vsak veselo prihiti k tabli, ko ga pokliče učiteljica, da se bo postavil s tem, kar zna.

A naš Pavel sedi zadaj, sam zase. Z nikomer še ni spregovoril besede. Nepopisno neugodno se počuti. Učiteljica ga nekaj časa opazuje, potem pa ga pokliče: »No Pavel, ali znaš tudi ti kaj narisati?« Pavel jo prestrašen pogleda, potem se njegov pogled zapiči v klop. Nobeno prigovarjanje ga ne spravi k tabli, na nobeno vprašanje ne odgovori. »Potrpeti bo treba in počakati«, si misli učiteljica v spoznanju, da bo morala obračati nanj še posebno pažnjo.«

Naslednje dni se že začne pouk, kajti učni načrt je obsežen in treba bo pohiteti. V obsegu do deset znajo otroci kar hitro računati. Posebno, če si pomagajo z računalom, so spretni: kroglice pridevljajo, jemljejo proč – in kar hitro steče. Ko računajo z jabolki, si jih samo v mislih predstavljajo – in že je račun gotov.

Pavlu pa je treba prinesiti na mizo kocke, prava jabolka in druge predmete. Če vzame najprej dva in potem še enega, ne pregleda takoj, da so trije, marveč mora posebej šteti. A to traja skoraj pol ure. Drugim otrokom postane dolgčas, zato se začno po svoje zabavati, med tem, ko se učiteljica ukvarja s Pavlom. Ko ga prihodnji dan vpraša, koliko je dva in eden, ji ne zna odgovoriti - pozabil je. Začeti mora znova in za druge otroke je za čas izgubljen.

Prav tako je s čitanjem, s pisanjem pa še slabše. Ostali otroci kar hitro spoznajo nekaj črk, s katerimi sestavljajo besede in kratke stavke. Pavel pa ne more preko treh črk. S težavo jih napiše na papir.

Učiteljica povabi Pavlovo mater v šolo in ji priporoči, naj pomaga otroku pri učenju. Od tedaj je bilo bolje, vsaj domače naloge je imel čedno spisane

in računi so bili pravilno izračunani. A v šoli jih ni znal rešiti. Iz čitanke je gladko prečital celo stran, toda posameznih črk ni poznal: mati mu je pač vtepla v glavo, kakor je vedela in znala, a otrok si je zapomnil samo mehanično, ne da bi dojel in razumel.

Najhuje pa je bilo to, da so ga začeli otroci – kljub vsem svarilom učiteljice, zasmehovati – kako je zabit, kako nič ne zna... Na koncu leta je učiteljica poklicala Pavlovo mater v šolo in ji svetovala, naj da otroka v pomožno šolo za slabo nadarjene otroke, ker vse kaže, da tudi prihodnje leto ne bo dohitel drugih otrok na tej šoli. Mati se je silno prestrašila tega nasveta in se je na vso moč otepala: »Pravijo, da so tam samo neumni otroci, a moj Pavel je pameten, samo malo težko mu gre v glavo.«

Učiteljica pa jo je potolažila: »Saj prav za take kot je Vaš Pavel, je pomožna šola, ki sprejema samo otroke, iz katerih se da še marsikaj narediti. Ker so pa prepočasni, ne morejo dohajati svojih vrstnikov v osnovni šoli, kjer prehitro napredujejo in učitelj se pri vsakem učencu pomudi toliko, kolikor potrebuje. Pavel se je pri nas slabo počutil, ker so ga drugi prehitevali, tam pa bo prišel med take, ki zmorejo prav toliko kot on, ali pa še manj. To bo vzbudilo njegovo samozavest in veselje do učenja, ki mu je sedaj že skoraj usahnilo. Čutil se bo enak med enakimi, dobil bo veselje do življenja in vzljubil bo svoje tovariše. A naše je že skoraj sovražil, ker so ga zapostavljali, ali pa vsaj neupoštevali, ker se tudi uveljaviti ni znal. Pri nas smo vsi izgubili mnogo dragocenega časa samo zaradi Pavla, saj smo se mudili z njim po cele ure ob takih rečeh, ki so jih drugi dojeli mimogrede. Boste videli, da bosta oba s Pavlom zadovoljna, samo odločite se«. Mati je potrta oklevala: »Bom še premislila.«

V pomožni šoli

Mati se je težkega srca odločila in odvedla Pavla v pomožno šolo. Tam je povedala vse svoje pomisleke češ, da Pavel ni za to šolo, ker ni neumen in še marsikaj drugega. V pomožni šoli so jo potolažili, da bodo otroka vestno opazovali in natančno preizkusili in če bo preveč znal, ga bodo vrnili osnovni šoli. Če bo pa otrok znal, se bo gotovo dobro počutil, ker bo zares napredoval.

Ko so Pavla preizkušali, je bila navzoča tudi mati. Vprašanja so bila lahka in učiteljica mu je prijazno pomagala pri odgovorih, a vseeno kar ni šlo in ni šlo. Mati pa je morala priznati, da otrok začuda malo zmore in da mu res ne delajo krivice, če ga obdrže v pomožni šoli.

Ko je prišel drugi dan Pavel domov, je bil vesel in živahen kakor še nikoli, odkar je začel hoditi v šolo. Kar čez noč je postal samozavesten: »Vse sem znal, kar smo se učili. Tudi nekateri drugi so znali, nekateri pa ne. Učiteljica jim je pomagala. Potem pa so vsi peli, tudi jaz.«

Pavel se je počutil v šoli skoraj bolje kot doma. Tudi mati je bila zadovoljna, ko je videla, da otrok vse razume, kar se uči v šoli. Tega sicer resda ni bilo veliko, a bilo je trdno zasidrano. Ker je bilo v razredu samo dvanajst otrok, je bil prav vsak od njih po večkrat kaj vprašan.

Vseh teh dvanajst otrok je bilo duševno nerazvitih, vsak je kazal znake kake pomanjkljivosti, vendar je bil vsak nekoliko drugačen. Pavla smo delno že predstavili, pogledjmo še ostale.

Bojan

Bojan je bil telesno še kar dobro razvit in na prvi pogled ni bilo na njem opaziti nič posebnega, le njegova hoja je bila nerodna in gibi so bili neokretni. Toda njegov pogled je bil nestalen, z očmi je švigal sem in tja.

Duševno je bil pa manj razvit. Govoril je malo, a še to, kar je povedal, se mu je zataknilo. Zanimal se je le za tisto, kar ga je močno osebno razgibalo; na primer ko je dobil nove čevlje, je bil silno vesel in je še dolgo govoril samo o tem. Opazoval je skokoma, se hitro naveličal, a se za trenutek zopet povrnil k opazovanemu predmetu. Je bil precej brezbrizen, vendar so ga živahnejši učenci pritegnili za seboj, kar je zelo ugodno vplivalo nanj. Sam od sebe se ni nikdar pridružil razgovorom s skupino drugih učencev, prav tako ne pri igri. Dasi je obiskoval že eno leto prvi razred osnovne šole, je bil obseg njegovega znanja ob vstopu izredno majhen: preštel je komaj pet predmetov, v tem obsegu je tudi izračunal osnovne račune, toda samo s pomočjo predmetov, a še to ne samostojno. Poznal je le nekaj črk, prepisoval je še precej dobro, toda mehanično, brez misli. Vendar pa je napredoval, sicer počasi, toda zdržema.

Francka

Francka je bila stara osem let ob vstopu v pomožno šolo, a kazala jih je komaj pet, tako je bila telesno zaostala. Bolehala je zlasti pozimi, ko je bila stalno prehlajena. Po materini izjavi je bil porod sicer normalen, a deklica je bila tako slaba, da so jo komaj ohranili pri življenju. Zlasti prvo leto življenja se je zelo počasi razvijala, potem se je obrnilo na bolje, ker je imela zelo skrbno nego. Prve zobe je dobila, ko je že dovršila eno leto, shodila je s tremi leti, govoriti pa je začela šele v četrtem letu. Iz osnovne šole so jo po kratkem opazovanju poslali v pomožno šolo, ker se je takoj videlo, da ne bo mogla slediti pouku. V šoli je rada govorila, toda to, kar je pripovedovala, ni odgovarjalo dejstvu. Francka je bila med tistimi otroki, ki bi »hoteli« in se zelo trudijo, da bi sledili pouku, kajti tudi takih je bilo nekaj na pomožni šoli. Hotela je, poskusila, pa se je takoj »zgubila«: pogled

ji je nekam zaplaval, odprla je usta in tedaj je postal njen izraz omejen. Dojemala je težko, a ko je razumela, si je zapomnila in to tudi obdržala. Prav zaradi tega je v šoli še precej napredovala.

Oba opisana otroka sta pravzaprav na isti stopnji duševne zaostalosti, čeprav sta na prvi pogled zelo različna. Strokovno pravimo takim otrokom, da so IMBECILNI. Oba opisana otroka sta lažja primera imbecilnih otrok, a na splošno moremo navesti o njih sledeče značilnosti: po zunanosti se na prvi pogled često ne ločijo od normalnih otrok. Če pa jih več časa opazujemo, bomo zasledili marsikatero telesno napako, ki je včasih bolj, včasih manj izrazita, kakor: nesomerni strani obraza, slabo raščeni zobje, škiljenje, top pogled, nerazvita uhlja, okorna in majava hoja, okorni gibi rok. Nikakor pa ni nujno, da bi bil človek s temi pomanjkljivostmi tudi duševno zaostal, saj poznamo popolnoma normalne ljudi z znatnimi telesnimi hibami.

Na drugi strani pa ne more skrivati lepo, popolno telo, povsem omračen um. Kadar pa te zunanje pomanjkljivosti zasledimo na duševno zaostalem otroku, nam služijo le kot potrdilo o naši sodbi, ki smo jo ustvarili o njegovi celotni telesno-duševni podobi.

Značilno za duševni razvoj imbecilnega otroka je, da izredno počasi dojema svojo okolico ter težko razumeva. Vse mu je treba doprinesi s čimbolj otipljivimi dokazi in to vedno ponavljati. Na osnovi izkušenj, ki si jih tako pridobi, le zelo počasi pride do najpreprostejših zaključkov. Pri tem se je treba posluževati spomina, ki deluje počasi, vendar po večkratni vaji vendarle obdrži pridobljeno snov. Zato pa imbecilni delo, ko so se ga naučili, še precej zanesljivo opravljajo; seveda je to le mehanično delo z rokami. Vendar lastne pobude od njih ne smemo pričakovati v nobenem primeru.

Pri imbecilnih je nerazvita tudi čustvena stan njihove duševnosti: zanimanje kažejo predvsem zase in za svoje koristi. Navežejo se le na osebe, ki neposredno skrbe za njihovo blaginjo. Posebno značilna je pa slabost volje, kar utegne za te otroke postati usodno, ker hitro podležejo slabemu vplivu inteligentnejšega zapeljivca. Sam pa nima toliko razsodnosti, da bi pregledal kvarnost in posledice slabega dejanja.

Oglejmo si še en primer duševne nerazvitosti, ki pa je precej drugačen kot prva dva.

Mira je prišla v prvi razred pomožne šole po dveletnem brezuspešnem obiskovanju osnovne šole, kjer bi morala že tretjič ponavljati prvi razred. Zakaj ni prišla v pomožno šole že prej? Deklica je bila navidez povsem normalen otrok in že od rojstva se je razvijala kakor vsi normalni otroci: pravočasno je dobila zobe, shodila in začela govoriti. Ko je bila stara dve leti, je dobila ošpice, kmalu potem pa davico in pozneje še oslovski kašelj. Ker je bila precej malokrvna, se po teh boleznih ni več mogla prav okrepiti. To je neugodno vplivalo na njen duševni razvoj. Ko je prišla v šolo, je učiteljica takoj opazila, da včasih ne more slediti pouku. Učenje, kakor tudi vsak drug napor, jo je hitro utrujal. Imela pa je precej dober spomin in je znala kar dobro pripovedovati. Prav zato, ker ni bila zmožna skoraj najmanjšega miselnega napora, ni mogla pridobiti toliko šolskega znanja, da bi napredovala. Zlasti v računstvu je popolnoma odpovedala. Ta predmet ji dela preglavice celo v pomožni šoli, kadar je posebno utrujena. Imela pa je precej praktične pameti. Dobro se je spoznala po mestu in imela je čut za oddaljenost enega kraja od drugega. Njene predstave so bile razmeroma točne, zapomnila si je pa boljše dogodke s ceste in z doma kot pa to, kar se je naučila v šoli. Kdor jo je opazoval pri igri in pri telovadbi, bi pa sodil o njej,

da je kar inteligentna. V življenju bo verjetno dobro uspevala, ker zna »govoriti«. Zelo pa je važno, v kakšno družbo bo prišla.

Ta deklica predstavlja najlažjo skupino duševno nerazvitih otrok. Te vrste zaostalost imenujemo DEBILNOST. Zunanji videz je povsem normalen in tudi po duševnem razvoju je debilni otrok blizu normalno razvitemu, tako da starši le redkokdaj opazijo, da njihov otrok zaostaja za normalnimi. Njegove pomanjkljivosti se pokažejo šele v šoli, ko ne more dohajati svojih vrstikov: težje pojmi, poleg tega pa navadno nima zadostne vztrajnosti, da bi se pomudil pri stvareh, ki jih počasneje razumeva. Zapomni si pa precej hitro, čeprav največkrat mehanično. A tudi to je dragoceno za pomožnošolskega učenca. Pripoveduje razmeroma dobro in lažje dogodke opisuje celo brez vrzeli. Zavoljo nestalnosti v čustvovanju ostaja debilni vse življenje slabič po značaju, ki se le težko upira skušnjavi, če ga vanjo zavajajo inteligentnejši zlikovci. Prav zato utegnejo postati ti otroci nevarni za skupnost, če nimajo prave vzgoje.

To sta poglavitni skupini slabo nadarjenih otrok, ki jih sprejema pomožna šola. Predaleč bi vodilo, če bi si hoteli ogledati vse otroke tega razreda, čeprav bi jih bilo zanimivo spoznati, posebno zato, ker je vsak od njih drugačen. Med njimi je na primer deček, ki se duševno ni razvil zaradi božjastnosti, zopet pri drugem je ovirala razvoj precej huda naglušnost, pri tretjem delna hromost. Več od njih ima slabo razvit govor, ki pa se navadno izboljša v šoli.

Na najnižji stopnji duševnega razvoja so IDIJOTI, ki pa ne spadajo v pomožno šolo. Idijotu se vidi že na prvi pogled, da je močno duševno zaostal, saj se njegova bolezen kaže na zunanji: oblika glave je včasih nekako oglata, včasih špičasta, prevelika ali tudi premahjna. Tudi ušesa so včasih nadmerno velika, proč štrleča in slabo razvita. Značilno je volčje žrelo in

zajčja ustnica. Zobje so često nenavadno redki, nazobčani, nepravilno raščeni. Jezik je mesnat in brazdast. Telesne oblike so nesomerne, život je navadno mnogo predolg za njihove kratke noge. Hoja je težka in nesigurna. Govor je zelo pomanjkljiv, v najtežjih primerih otrok sploh ne govori, marveč daje samo nekaj nedoločenih glasov od sebe.

Najtežji idijoti niso dostopni vzgoji in niti ne dresuri. Od njih pa se ločijo tisti, ki se, sicer počasi, a vendarle, privadijo najpreprostejšim zahtevam osebne snage: znajo se umiti, obleči in po človeško jesti. Idijoti so nevarni, ker so vsa njihova dejanja popolnoma nagonna in nesmiselna. Ker ne poznajo posledic, lahko s svojim dejanjem povzročijo tudi večje nesreče, zato morajo biti pod trajnim nadzorstvom. Še to je treba pripomniti, da razlikujemo na vseh stopnjah duševne zaostalosti dva tipa: neprirodno živalnega, eretičnega in bolno mirnega, apatičnega otroka. Živalni otrok prav nič ne miruje, marveč brez cilja teka sem in tja, krili z rokami, stakne vse, kar doseže, zbija s kakim predmetom. Tak otrok utegne za tremutek premotiti opazovalca, češ, da je ta živalnost gotovo znak duševne razgibanosti. V resnici pa je otrok prav zaradi njegove nenormalne živalnosti prava nadloga za okolico. Apatični otrok pa je zopet preveč brezbrizen za dogodke okoli njega, tako, da je treba zelo močnih vtisov, da ga razgiblujemo in vzbudimo iz omrtvelosti.

Kje naj iščemo vzroke duševne zaostalosti?

Ko je prišla Pavlova mati na povabilo učiteljice v pomožno šolo, jo je ta začela sicer obzirno, toda zelo podrobno spraševati o vsem, kar je zadevalo otroka, njegov porod in njegov razvoj, preden je začel hoditi v šolo. Zanimala se je pa tudi za njeno zdravstveno stanje, za bolezni, ki jih je prebolela, isto je spraševala tudi o njenem možu. Pa še nazaj je posegla, v

življenje starih staršev in sorodnikov. In kako sta skupno prišli do spoznanja vzrokov Pavlove duševne nerazvitosti: predvsem je neugodno vplivala očetova bolezen na pljučih, ki je povzročila, da je bil Pavlov organizem oslabelel in neodporen, pa tudi njena potrtoost med nosečnostjo je doprinesla svoje. Morda še usodnejše pa je poseglo v Pavlovo življenje dejstvo, da je bil stari oče hud alkoholik.

V drugem primeru je bila vzrok otrokove zaostalosti spolna bolezen očeta, ki se je sicer zdravil, a ne izzdravil. O tej bolezni bi morali vedeti vsi, ki se odločijo, da bodo imeli otroke, da zapušča najusodnejše posledice na potomstvu.

Pri tretjem otroku je bilo v sorodstvu slaboumje. Tudi krvno sorodstvo staršev utegne kvarno vplivati na potomce, prav tako pa bolezni konstitucije, kakor sladkorna bolezen in huda revma. Med najpogostejšimi vzroki duševne zaostalosti je alkoholizem staršev. Izmaličenje, ki ga povzroča alkohol, se stopnjuje iz roda v rod, dokler ne nastopi neplodnost. Tudi prevelika izčrpanost matere med nosečnostjo ne more biti v prid otrokovemu zdravju; škodljivi so tudi poskusi umetnega splavljanja, hude bolezni pred porodom, razne poškodbe, prehudi duševni pretresi matere pred porodom.

Često je pa s starši vse v redu, tako da ne moremo iskati vzroka v podedovanju. Tedaj so pa utegnili vplivati škodljivi pojavi v prvih letih otrokovega življenja ali pa prav ob njegovem rojstvu: prezgoden porod, okvare med porodom (kleščni porod), če porod predolgo traja. Tudi kakšna poznejša nesreča včasih oškoduje otroka za vse življenje, na primer padec na glavo. Prav tako oslabe otrokov organizem razne bolezni v prvih letih njegovega življenja, med katerimi so najpogostejše motnje v prebavi, ki povzročajo črevesne in želodčne katarje, vnetje možganske mreže, razne infektivne bolezni, kakor oslovski kašelj, škrlatica, davica, ošpice. Otrok pa

zastane v razvoju tudi tedaj, če je preslabo hranjen, če živi v nesnagi in zapuščenosti v prvih letih življenja.

O vzrokih, ki poznajo za posledico duševno zaostalost otrok, bi morali biti poučeni vsi starši, da bi se vedno zavedali, kakšno odgovornost so prevzeli s tem, da so zaplodili in rodili otroke. Človek, ki daje življenje novemu bitju, si mora biti zvest svojih dolžnosti do njega, a tudi družbene skupnosti naj nihče ne obremenjuje z manjvrednim zarodom.

Kako pomagamo duševno zaostalemu otroku?

Gotovo se vsaka mati, ki ima kakorkoli nerazvitega otroka, zaskrbljeno sprašuje: kako morem pomagati svojemu otroku, ali se more njegovo stanje izboljšati? V tolažbo vsem tem materam pravi priznani zdravstveni pedagog in požrtvovalni prijatelj duševno zaostale mladine, Demoor: »Čeprav moramo priznati važnost dedovanja, se moramo vendar zavedati, da živi organizem nikakor ni njegov onemogli suženj, kajti človeški organizem je v svojem bistvu spremenljiv, a spreminja se tudi pod vplivom zunanjih okoliščin, v katerih se ne razvija in si pridobiva tudi novih lastnosti, ki podedovane vsaj do določene mere zmanjšujejo.«

Zakaj so te besede za nas tako vzpodbudne? Ker priznavajo možnost in potrebo vzgoje in obetajo vsaj delen uspeh. Res je, da je otrok podoben semenskemu zrnu, v katerem so že dane kali za njegovo rast, a prav tako je resnica, da tudi na rastlino delujejo razni vplivi, brez katerih bi morala usahnuti. Kaj bi bilo z njo brez dobre zemlje, sonca in rose? Tako morajo človekovo rast pospeševati razni ugodni vplivi, predvsem pravilna vzgoja. A če je vzgoja potrebna za normalne, koliko bolj še lahko koristi nerazvitim otrokom, ki jim je bila narava mačeha in so zato mnogo bolj navezani na vsakovrstno oporo. Vzgojitelj mora poiskati vse, kar je dobrega na

nerazvitem otroku in tisto negovati in razvijati z vsemi sredstvi, obenem pa zatirati vse negativno, nezdravo, škodljivo. Še celo na idijota z vztrajnim prizadevanjem lahko toliko vplivamo, da postane snažen in se bolj po človeško obnaša. Otroci, ki pa so le slabo nadarjeni, kakršne smo prej pokazali, pa potrebujejo vzgoje v najobsežnejši meri.

Kako naj z njim ravna mati?

Predvsem naj ga primerja z normalnim otrokom, kakor smo že nakazali. Če je v dvomih, naj se obrne na zdravnika in na vzgojitelja, ki se bavi s posebno vzgojo nerazvitih otrok. Obenem naj pove vse po pravici, kar bosta vprašala, in naj ničesar ne prikriva ali olepšava. Tudi ko jo bosta spraševala po njenem življenju in njenih slabostih, naj pove vse tako, kakor je v resnici bilo. Prav tako naj ne prikriva ničesar o svojem možu in njegovem značaju. Isto naj velja za starše in sorodnike obeh. Naj se zaveda, da vsako potvarjanje resnice le škoduje njenemu otroku. Naj ne ravna tako kot tista mati, ki je pri prvem razgovoru strašno obtoževala svojega moža, češ, da je hud pijanec in da je zato prav gotovo on kriv otrokove zaostalosti. Prihodnjič pa je vse zanikala in tako je večkrat menjavala svoje izjave. Končno se je izkazalo, da obtožuje svojega moža pijanstva takrat, ko se skregata, ko se pa sprijaznita, je pa mož najdostojnejši človek in tudi nič ne pije. Na ta način Vam ne more nihče pomagati. Vse izjave naj bodo brez predsodkov, preišljene in naj temelje na resnici.

Ne daj otroku čutiti, da je zaostal

Mati, ki spozna, da njen otrok ni tak, kot so drugi, naj mu posveti vso skrb in pažnjo, ki jo zmore, nikdar pa naj mu ne da čutiti, da ga smatra za manjvrednega. In če ima še druge otroke, naj skrbi, da se bo njen

nebogljenček počutil kakor enak med enakimi. Tudi ostali člani družine morajo tako ravnati z njim. Predvsem naj ima mati vedno pred očmi, da ta otrok potrebuje mnogo več ljubezni kot normalni otroci. S tem pa nikakor ne mislimo, da je treba otroka razvajati, mu vsako porednost spregledati in mu odvzeti vsak najmanjši napor ter ga neprestano pomilovati, kar delajo nekatere matere. S tako »ljubeznijo« svojemu otroku prav tako škodujejo kakor tisti starši, ki otroka zanemarjajo in zapostavljajo. Vse ravnanje s tem otrokom mora biti preišljeno in pretehtano, poleg tega pa dosledno in vztrajno. Tudi manj nadarjeni otrok mora dobiti zaupanje vase, saj je to tudi pri njem – kakor pri polno razvitem-osnova za razvoj in napredek. Starši naj ne mislijo, da je ta otrok izgubljen za družino in za skupnost. Le- to si morajo izbiti iz glave, da bo »akademsko izobražen«. To je napačno častihlepje staršev in tudi napačno vrednotenje poklicev. Primer učenca Marka pa ni osamljen. Hodil je v pomožno šolo, a še tam je bil v začetku precej šibek. Ščasoma pa je začel kar lepo napredovati. Posebno rad je imel ročno delo in je pokazal tudi pri tem veliko spretnost, bilo je jasno, da se bo lahko izučil kake obrti. Toda mati je bila vsa obupana ob tej ugotovitvi: »Kaj res ne bo mogel študirati? Vsi moji otroci bodo izobraženi, samo Marko bo ostal tepec.« Gotovo niso vse matere tako nespametne, a tudi Markova se je spametovala, ko so šli vsi otroci po svojih potih in ji je umrl mož. Tedaj jo je preživljal in ji bil v tolažbo na stara leta - njen omalovaževani Marko.

Potrpljenje in zopet potrpljenje

S pomanjkljivostmi slabo nadarjenega otroka smo se v glavnem že seznanili. Poznati jih moramo zato, da znamo uravnati njihovo vzgojo.

Kdaj začnemo otroka vzgajati? Psihologi in zdravniki so mnenja, da moramo celo normalnega otroka začeti vzgajati že kot dojenčka. S tem, da mu odredimo obroke hrane, kopanje, previjanje in spanje, že polagamo prve temelje za red in disciplino. In kadar bdi, pospešujemo njegove »gimnastične vaje« v brcanju, gibanje z rokami in dvigovanje glaviče. To prihaja pri zdravem otroku kar tako »samo po sebi«, prav tako kot bistrenje čutov – vida, sluha, okusa, tipa, vonja – ko otrok gleda, prisluhne glasovom, tiplje in prijema, nosi v usta.

Če pa mati opazi, da je otrok preveč miren, da se ne skuša uveljaviti z gibanjem in brcanjem, če ni prav nič »radoveden«, tedaj naj se takoj posvetuje z zdravnikom, ki ji bo dal navodila, kako naj ravna z otrokom. Potem mora imeti pa mati vedno pred očmi vzgojno načelo, ki velja za nerazvite: pomagati, pospeševati – a pri tem buditi samostojnost, voljo do samodejavnosti, veselje do dela in do življenja. Mati naj ne zamudi nobene prilike, da doprinese otroku kaj novega, a isto naj zahteva tudi od drugih domačih. To mu bo v veliko pomoč, kadar bo šel v šolo, saj se bo naučil gledati in opazovati, prisluhniti in poslušati in vsaj malo misliti. Zavedamo se, da so taki nasveti hitro izrečeni, a zahtevajo veliko preudarnosti in neskončnega potrpljenja. Vedno znova je treba poskušati in se zadovoljiti tudi z najmanjšim uspehom. In čim bolj je betežen otrok, tem močnejša mora biti mati.

Če vidimo, da otrok ne razume našega naročila, ga ponovimo razločno, ne kar tja v en dan. In če je treba, še in še! Pa ne s sitnim in zadirčnim glasom, marveč prijazno in vljudno. Ne čudimo se, če naš otrok hitro pozablja. Njegov spomin pač ne obdrži tako lahko kot spomin normalnega otroka. Zato naj pa mati skrbi za to, da bo spomin postal bolj prožen, da se bo otrok hitreje zapomnil. Kako naj pa to napravi? Ko zna otrok že nadlegovati, naj

mu vse, kar mu pride pod roke in kar je okrog njega, počasi in razločno poimenuje, otrok naj pa ponavlja za njo. Če besede ni prav izgovoril, naj še in še ponavlja. Tako se otrok uči spoznavati svojo okolico in ima mnogo veselja s tem, da zna vse in stvari poklicati po imenu. Kadar toliko zmore, da si zapomni pesmico, naj ga mati nauči tako, da jo bosta lahko pela. Otrok naj poje, četudi nima posluha. Petje je zelo dobra spominska vaja, le razumeti mora, kaj poje. Zato je treba pesmice premišljeno izbirati: biti morajo preproste in melodija prikladna.

Še nečesa pri vzgoji otroka v predšolski dobi: pridobivanje pojmov o številih. Tu slabo nadarjeni otroci večkrat odpovedo. Seveda ne bo mati vadila računov z otrokom, marveč ga bo le počasi uvajala v najpreprostejše »računsko mišljenje«, na primer: tu imaš eno jabolko, v košari pa je veliko jabolok. Prinesi eno žlico! Zagradi pest fižola. Za take »vaje« naj mati izrabi vsako priliko, vedno naj pusti otroka govoriti, zraven naj pa še sama govori, a vse prepočasi in razločno. Pozneje pridene še eno jabolko in mu povejmo, da ima sedaj dve jabolki, potem pa poiščimo vse, kar je po dvoje v kuhinji, nakar začne z naročili: prinesi dve žlici, dva noža, dva krompirja. Pri tem spoznava otrok samega sebe: ima dve roki, dve nogi, dvoje oči, ušes. Otrok naj prešteva vse, kar je okrog njega.

Sedaj pa še najvažnejše! Mati naj čimprej nauči otroka, da se sam oblači in slači. Tega ga mora naučiti, naj še tako dolgo traja. To je za vzbujanje otrokove samozavesti nujno potrebno, je pa tudi važna priprava na šolo: kako imenitno se postavi pred drugimi, če je prvi oblečen! In tako tekmovanje v pomožni šoli nekaj pomeni.

Navajanje k igri in delu

Igra je važna otrokova vzgojiteljica, kajti pri igri pridejo do izraza človekove prirodne funkcije: otrok začne dojemati svet okoli sebe s svojimi čuti, hote začne gibati z rokami in nogami ter ostalimi udi. Če nima pravih igrač, si zna čudovito pomagati. Ko je še čisto nebogljen, že sega po vsakem predmetu, ki pride v njegovo bližino, ga tiplje in nese v usta. Tako začne dojemati lastnosti predmeta: ali je trd ali mehek, gladek ali hrapav. Že kar kmalu se mu razvije okus, saj takoj loči sladko od grenkega. Obenem pa predmet ogleduje in ga spoznava po obliki in barvi. Tako se začne normalnemu otroku razvijati um, ne da bi se njegova okolica tega prav zavedala.

Komaj shodi, se že zna zaposliti, saj je njegovo igranje vedno tudi zaposlitev, kar je neprecenljive važnosti za njegov duševni razvoj. Če nima drugega, stakne kako poleno in njegova fantazija mu predoči v njih osebe in živali. In koliko si da opraviti z njimi! Ko je mati poklicala svojo deklico, zatopljeno v pručico, na katero je polagala v cunje zavito poleno, je otrok važno odgovoril: »Ne morem sedaj, saj vidiš, da imam delo.« Tako se pri normalnem otroku igra in delo družita in ga neprestano zaposlujeta.

Otrok, ki je duševno manj razvit, se le redkokdaj igra tako kot normalni, zato ga je treba k igri navajati. Sprva se moramo zadovoljiti s tem, da ogleduje in opazuje predmete, jih tiplje, postavlja, razstavlja, premika, primerja enake in podobne in to po obliki in barvi. Pri tem jih poimenuje in pripoveduje, kaj more storiti z njimi – vse v obliki igre. Na ta način bistri otrok svoje čute in se vadi v govoru. S temi vajami pripravljamo pot za sprejemanje novih vtisov in predstav. Ker otrok to preposto igro razume, mora pritegniti njegovo pažnjo. Tudi to je zelo važno za njegov umski razvoj.

Vse pa je treba napraviti kolikor mogoče zanimivo, razgibano in dostopno njegovemu pojmovanju.

Ker naš otrok ni sam dovolj iznajdljiv in si ne zna nič »izmisliti«, se je treba tudi pri »pravih« iger igrati z njim, ga vzpodbujati in mu z zanimivimi domisleki buditi veselje do igranja. Pri tem pa moramo paziti, da se otrok ne utruji. Zato je treba srkbeti za pestrost v igranju. Ko se naveliča igranja s predmeti, se igrjamo z njim na primer skrivalnice, ringaraja ali kaj podobnega. Opazujmo živali in jih posnemajmo z otrokom.

Tudi nekoliko telovadbe je nujno potrebno za našega otroka, kajti tudi s telesnimi gibi in vajami se njegov duh budi iz mrtvila.

Kadar le utegnemo, peljimo otroka v prirodo, opozarjajmo ga na vse stvari in pojave, na rast in cvetenje in zorenje – saj vemo, da je priroda človekova vzgojiteljica. Že slišimo ugovore: »Kje naj vzamem čas za vse to? Ko ne bi imela toliko drugega dela. Tako pa – saj ne utegnem. «

Vse bo šlo, samo ne vzemite svoje prizadevanje okoli otroka kot sistematičen pouk, marveč opravljajte vse tako rekoč mimogrede – le malo dobre volje bo treba. Samo nekoliko načrta si morate napraviti, pa vsak trenutek izrabiti in vedno misliti na svojega otroka. Pa boste veliko storili zanj.

Pohvala in kazen

Nekateri pravijo, da je treba s pohvalo štediti, ker se sicer otrok prevzame. To pa ne velja za vsakega, najmanj pa za našega nebogljenčka. Tudi je pohvala tako potrebna kot vsakdanji kruh. Če opazimo pri tem najmanjši napredek, ga pohvalimo in bomo videli, kako bo podvojil svoje prizadevanje, kako rad bo ponavljal tisto, kar je prav povedal. Če se je s čim posebno odrezal, ga tudi obdarujemo. Toda z darovi ga ne smemo razvajati, ker bo pričakoval vedno več in ne bo znal ceniti majhnega daru. Zato je velika

napaka, če pri obdarovanju ne znamo držati prave mere. Čim bolj zna otrok ceniti tudi majhna darila, tem večkrat ga lahko osrečimo. Navadimo otroka prav pri obdarovanju, da zna tudi sam ocenjevati svoje zasluge in napore. S tem se vadi otrok v presoji, zato tudi te priložnosti ne smemo opustiti.

Pri obdarovanju je poglobitno, da otroka ne razvadimo, kajti to je najslabša usluga, ki jo morejo starši napraviti svojemu zaostalemu otroku (a tudi normalnemu!). So matere, ki odvzamejo otroku vsak napor, ki mu poberejo žlico, če jo vrže na tla, ki ga oblačijo in slačijo, ko že hodi v šolo, češ: revček je, saj ne more sam. Tako usmiljenje je zločin nad otrokom. Pustite ga, naj se trudi sam, pa če mu prav petkrat spodleti, bo pa veselje tem večje, ko se mu bo posrečilo.

Kako pa je s kaznovanjem duševno zaostalega otroka? Tu velja pravilo: kar normalnemu prepovemo trikrat, predem sežemo po kazni, prepovejmo našemu otroku desetkrat. Otroku je treba pri učenju nedvoumno pomagati, toda zavedati se je treba, da je važnejše vse drugo.

Samostojnost pri delu

Ko otrok piše nalogo, naj ga mati (ali oče) sicer nadzoruje, vendar naj ga pusti, da otrok sam dela. Lahko ga navaja, kako si naj sam pomaga, toda računa naj sam, piše naj sam. Ko nalogo spiše, jo skupaj pregledata. Prav tako je s čitanjem: če otrok ne spravi skupaj besede takoj, naj išče in združuje črke sam. To gre sicer zelo počasi, a uspeh se bo kmalu pokazal in potem ne bo več treba izgubljati toliko časa. Isto je s pisanjem. Otrok naj napiše nalogo najprej na list, nakar jo spiše v zvezek. Samo tako bomo otroka izkopal iz njegove omrtvelosti. Tisti »odlični« in »prav dobri«, ki jih otrokom prislužijo njihovi starši, niso prav nič vredni, marveč so otrokom samo v kvar.

V pomožni šoli često naletimo na otroka, ki si ne zna čevljev zavezati, ko začne hoditi v šolo, čeprav je v rokah dosti gibčen. Če opazi, da se mu je čevelj odvezal, ponudi učiteljici nogo: tu, zaveži! Drugi pride k njej s suknjo v roki in ji jo pomoli brez besede, češ: obleci me. »Prosim« jim ne pride zlepa iz ust, ker je niso vajeni. Taka vzgoja ni samo napačna, marveč tudi škodljiva. Za vsakega, zlasti pa za duševno nerazvitega otroka mora biti prvi vzgojno načelo: pomagaj si sam, kolikor le gre! Če ne gre hitro, naj gre počasi! Zlasti umiva in oblači naj se otrok sam, seveda pod »nadzorstvom«. Naj ve, kje ima svoje stvari, ki naj jih vedno sam pospravlja. Če kaj izgubi, naj sam poišče: s tem mu privzgapajamo čut odgovornosti.

Ko je naš otrok star sedem let, je često na razvojni stopnji 4 ali 5 – letnega normalnega otroka. Večkrat bi se še rad igral, saj se je komaj navadil igrati. Pustimo mu veselje, preskrbimo mu igrač, čeprav že hodi v šolo. Če je možno najti primerno družbo, naj se čim več igra tudi z drugimi otroki. Čim prej se vraste v skupnost, toliko bolje bo zanj.

Pomoč izven družine

NAJIZDATNEJŠA POMOČ – POMOŽNA ŠOLA

Zakaj je ta šola priporočljiva za vse otroke, ki ne morejo uspevati v osnovni šoli? Predvsem je to posebna vrsta šol, kjer pouk in vzgoja ustrezata naravi, bistvu duševno nerazvitih otrok. Zavoljo njihove pomanjkljivosti v čustvenem življenju in zavoljo nesposobnosti spoznavati in presojati lastna dejanja in dejanja svoje okolice in ločiti dobro od zla, je na tej šoli vse delo zgrajeno na osnovi vzgoje in to posebne vzgoje, ki se ozira na vsakega posameznika. Kakor že omenjeno, se pa ti otroci ne razlikujejo med seboj le po nerodnosti v čustvenem življenju, marveč tudi glede možnosti umskega razvoja. Zato je

treba pri pouku upoštevati vsakega posebej in natančno preučiti njegove pomanjkljivosti, pa tudi morebitne sposobnosti ter na osnovi teh spoznanj usmeriti pouk.

Posebnostim naših otrok je prilagojen tudi učni načrt, ki obsega sicer iste predmete kot jih ima osnovna šola, a jih podaja učencem v taki obliki in v takem obsegu, da jih more učenec sprejeti in razumeti. Pri pouku gre namreč predvsem za način, metodo, kako podaja pomožnošolski učitelj otroku znanje, da bo postalo njegov duševni zaklad, s katerim se bo moral kasneje uveljaviti v življenju.

Kakšna načela vodijo učitelja pomožne šole in kakšnih sredstev se poslužuje za doseg uspeha? Predvsem tista, ki vodijo tudi mater pri vzgoji njenega neboljjenca. Pridobiti si mora otrokovo zaupanje, kar je zlasti pri najmlajših nujno potrebno, a včasih precej težko. Če je bil otrok bolj navezan zgolj na mater in je le redko prihajal v družbo drugih otrok ali odraslih. Treba je precejšnje iznajdljivosti, da mu pridemo blizu. Šele ko nam otrok zaupa, moremo vzbuditi njegovo zanimanje za novo okolico – in s tem je led prebit. Pri vsakem posebej moramo poiskati tisto točko, kjer je dostopen in tiste sposobnosti – čeprav so nerazvite- na katerih bomo gradili vzgojo in pouk. Tak postopek imenujemo INDIVIDUALEN, to se pravi, da moramo upoštevati pri vsakem otroku vse pozitivne lastnosti in zmožnosti in vse pomanjkljivosti in hibe in se pri vsem vzgojnem in učnem prizadevanju ozirati na vsakega posebej.

Prav zaradi tega načina - in seveda zaradi počasnega dojetja – je pa razumljivo, da je napredovanje mnogo počasneje kot pri pouku normalnih. In kakor mora mati imeti neskončno potrepljenje s takim otrokom, tako je potrpežljivost nujno potrebna tudi učitelju pomožne šole. Potrpežljivo in skrbno mora zbirati drobna zrnca znanja in jih podajati otrokom – potem pa

brusiti in vaditi in ponavljati, dokler ne postane za vedno njegova last. Treba je mnogo, mnogo napora, da iz teh zrnec nastane- po dolgih letih- zgradba znanja, sicer majhna, pa vendar dograjena.

Da pa postane to znanje res trajna otrokova last, na kateri bo lahko nekoč gradil dalje, ko bo vstopil v življenje, mora stremeti šola predvsem za tem, da ga vzgaja k samostojnosti. To je lastnost, ki našim otrokom najbolj manjka, zato jo morata vzgoja in pouk ob vsaki priliki vzbujati in gojiti. Prav to pa je eden izmed razlogov, zakaj se mora učitelj pomožne šole izogibati mehničnega trpanja s snovjo, ki je otrok ne more sprejeti, še manj pa obdržati.

Vzgojo k samostojnosti pospešuje zlasti ročno delo, ki je posebno važen predmet na tej šoli. Kajti pomožna šola ne stremi le za tem, da bi otroci pridobili samo določeno količino osnovnega znanja v računstvu, materinščini in realijah, marveč misli tudi na njih bodoči poklic. Že v naprej pa lahko vemo, da se ti otroci ne bodo mogli vključiti v intelektualni poklic in da bodo po končanem šolanju morali iskati zaposlitve v raznih obrteh in industriji.

Omenili smo že, da se duševni zaostalosti večkrat pridruži tudi telesna neokretnost in prirojena ročna spretnost je pri duševno nerazvitih otrocih redek pojav. Zato si pomožna šola prizadeva predvsem to, da razvije ročno spretnost svojih gojencev. To skuša doseči s poukom ročnega dela, ki ima zelo važno vlogo. Že na najnižji učni stopnji, to je v pripravljalnem razredu, pričanja s sistematično vajo rok. Mali učenčki morajo načrtno izvajati določene ročne gibe, ki so potrebni v vsakdanjem življenju, zlasti pa pozneje pri delu.

Na nižji in srednji učni stopnji postane ročno delo samostojen učni predmet. Pri raznovrstnem drobnem ročnem delu se urijo roke, razvija se fantazija in

iznajdljivost. Obenem se učenci postopoma seznanijo z raznim preprostim delovnim orodjem in se nanj privajajo. Glavni namen tega pouka je razvijanje ročne spretnosti, ki je podlaga vsakršnega ročnega poklica.

Na višji učni stopnji pa preide pouk drobnega ročnega dela v politehnično vzgojo, katere namen je, da poda učencem trajne temelje za poznejše poklicno delo.

Politehnična vzgoja teoretično in praktično uvaja učence v lesno, kovinarsko, lepenkarsko in tkalsko stroko, obenem pa jih sistematično seznanja tudi z gospodinjskimi in vrtnarskimi deli.

Tako je vzgoja ročne spretnosti vseskozi načrtno prizadevanje omogočiti duševno defektnemu otroku tisto panogo dela, ki najbolj ustreza njegovim zmožnostim in nagnjenjem.

V bodočih centrih za rehabilitacijo duševno zaostalih (Vzgojni zavod Janeza Levca v Ljubljani je prvi zametek takega centra), se bodo absolventi pomožnih šol lahko direktno vključevali kot vajenci v razne obrtniške delavnice, s katerimi bo tak center razpolagal. Pod skrbnim zdravstvenim, pedagoškim in strokovnim vodstvom se bodo razvili v dobre delavce, ki ne bodo v breme družbi.

Zavodi za duševno zaostale otroke

Ti zavodi so važni zlasti za tiste defektne otroke, ki iz kateregakoli vzroka nimajo v družini prave vzgoje, v kateri bi morda telesno in moralno propadli. Namen zavoda je nuditi tem otrokom zavetje in dom.

Delo zavoda je predvsem vzgojno in v tem pogledu dopolnjuje prizadevanje pomožne šole. Obe ustanovi, šola in zavod, pripravljata svoje gojence na poznejše življenje, ko se bodo vključili v delo in družbo.

Vodstvo vzgojnih zavodov je v rokah specialno izobraženih pedagogov, ki delajo z roko v roki z zdravniki – specialisti. Priznati je treba, da je doseglo skrbstvo za duševno defektne otroke v Sloveniji prav zadovoljive uspehe. Povsod, kjer se pokaže potreba, se odpirajo šole in kjer je le mogoče, če so dani pogoji, je šoli priključen tudi zavod. Po osvoboditvi je bil kot prvi ustanovljen Vzgojni zavod Janeza Levca v Ljubljani, ki je doslej najpopolnejše urejen. Zavodu je priključena pomožna šola, ki ima pripravljalni razred ter sedem prestopnih razredov s šestimi paralelkami, ki jih ne obiskujejo samo interni učenci, marveč tudi drugi defektni iz področja Ljubljane. Pedagoško in vzgojno delo obeh ustanov spopolnjuje rehabilitacijski center, kjer se učenci pripravljajo na bodoče poklice. Center je priključen pomožni šoli ter ima skupno vodstvo. Za male defektne brezdomce z Gorenjske so ustanovili vzgojni zavod v Kamni Gorici, za Primorsko pa vzgojni zavod v Portorožu. V načrtu pa je še ustanovitev vzgojnih zavodov v Mariboru, Celju in na Ptuj.

Od teh vzgojnih zavodov, ki sprejemajo le take duševno zaostale otroke, ki so potrebni posebne vzgoje, a dostopni tudi pouku, se pa ločijo Domovi za duševno defektno mladino, ki sprejemajo le otroke s težjimi defekti. Njihov cilj je predvsem vzgoja in oskrba teh otrok, ne pa priprava na samostojno preživljanje. Taka ustanova je dom za duševno defektno mladino v Dornavi. Domovi so pod zdravniškim vodstvom.

Pomožne šole brez zavodov v Mariboru, Celju, Ptuj, Kranju, Škofji Loki. V načrtu pa je ustanavljanje pomožnih šol v vseh večjih krajih.

Vse te ustanove vršijo tudi naloge Vzgojne posvetovalnice, posebno za starše duševno zaostalih otrok v svojem okolišu. Tu se starši posvetujejo, če so v dvomih glede svojih otrok, tu dobe tudi navodila, kako naj z njimi ravnajo samo ali njihova družina.

Vstop v življenje

Ko zapusti otrok pomožno šolo, ima vse najpotrebnejše znanje, da se gre lahko učiti kake obrti ali da vstopi v tovarno za pomožnega delavca. Vzgoja mu je dala pa toliko moralne osnove, da zna presoditi, kaj je dobro in kaj je slabo. Kako se bo znašel, ko bo prišel med normalne vrstnike? Morda mu bo težko, morda ga bodo zapostavljali, morda jih ne bo dohajal, ali pa se bo naveličal, kot se je že tolikokrat. Tedaj bo šel drugam – ali pa se bo spomnil na svojo šolo, kjer ve, da ga čaka topel sprejem. Saj so mu naročili, naj pride. Ve, da bo tu dobil nasvet, kam naj se obrne, da bo dobil priporočilo. In potem bo vse drugače: bolj obzirni bodo z njim in priznali bodo, da tudi on nekaj zna. In tako se bo počasi vživljal v življenje – z zavestjo, da ni sam, da ima prijatelje, ki tudi sedaj, ko so ga spustili izpred oči, mislijo nanj. Pomožna šola in zavod ne bi dosegala končnega cilja, ko bi svojega gojenca pustila brez pomoči in opore, ko se znajde osamljen med ljudmi. Pomen teh ustanov je prav v tem, da nadomešča dom in svojce ne samo, dokler so v neposrednem stiku, marveč, da tudi pozneje najdejo tu zavetje in oporo, ko vstopijo v življenje. Takega zavetja je potreben vsak, zlasti pa mlad človek; pomožnošolski otrok se pa bi brez njega utegnil popolnoma zgubiti.

Da bi mogel zavod to nalogo dosledno vršiti, naj bi oskrbel iz šole izstopivšim učencem in gojencem možnost, da bi se lahko shajali ob določenih dneh v zavodu, kjer bi se pogovorili med seboj ter dobili vzpodbude in nasvetov v vseh vprašanjih, na katera si sami ne vedo odgovoriti. Ne pozabimo, da so teh nasvetov potrebni prav sedaj, ko so izstopili iz šole, saj prav tedaj prihajajo v »nerodna leta«. Njegova prebujajoča se spolnost jih bo morda premetavala sem in tja – pomislimo

zlasti na dekleta! – če ne bodo dobili vodnika in svetovalca, ki jim bo tovariš v pravem pomenu besede, ki mu bodo zaupali in sledili njegovim nasvetom. A takega tovariša bo naš otrok težko našel sam. Zato mu morajo pri tem pomagati tisti, ki najbolj poznajo njegove težave in šibke strani njegovega čustvenega življenja ter vobče njegovega značaja.

Vprašanje je, kako naj to uredimo, da ne vzbudimo v našem mladincu občutka manjvrednosti?

Važno delo bi lahko opravila tudi mladinska organizacija, toda te naloge bi se mogli lotiti le taki mladinci, ki so po svoji naravi resni in zmožni žrtvovanja za sočloveka in ki bi mogli svojo nalogo prav razumeti: ne pokrovitelj, marveč tovariš! Toda mladi človek danes nima potrebnega časa za taka opravila. Zaposlen je sam s seboj, s svojimi osebnimi zadevami, s svojo organizacijo, s študijem. Pa zaljubljen je in tudi to mu jemlje čas. Zato bi bilo potrebno iskati še druge možnosti. Morda bi bile v nekaterih primerih še bolj prikladne starejše osebe, ki nimajo svojih otrok. Takega varuha bi bilo treba oskrbeti od primera do primera, vsekakor bi se pa morala najti organizirana skupnost, ki bi prevzela skrb za to.

Da bi se ustanovilo za to mladino posebno društvo, ne bi bilo priporočljivo, ker bi taka ustanova dajala svojim članom, odmorno varovancem pečat, ki ga bo živlejnje prej ali slej zbrisalo z njih. In po tem ste mimo vsi: gojenci in njihovi vzgojitelji. To se bo pa tem bolj posrečilo, čim uspešneje se bodo gojenci vključili v normalno življenje in med normalne ljudi.

Morda bi bilo najprimerneje, ko bi se ustanovilo v okviru Društva prijateljev mladine poseben odsek, ki bi si nadel to prepotrebno nalogo. Saj kdo je bolj potreben prijatelj kot defektni otrok? Dajmo, poskrbimo, da bo tudi on »dobrodošel gost pri niti življenja«.

Zaposlitev bivših učencev pomožnih šol

Defektni otroci bi bili brez posebnega pouka in vzgoje v breme svojcem in družbi, ki bi jih sicer morala preživljati kot nekoristne člane ljudske skupnosti. Pomožna šola si je nadela nalogo, da jih usposobi za samostojno preživljanje.

Ta svoj namen dosega približno 75 od 100 primerov in s tem potrjuje koristnost svojega obstoja za narodno skupnost.

Res je sicer, da delavci iz teh vrst ne opravljajo kvalificiranih del, vendar je pa treba družbi, ki ne stremi za profitom, marveč za blaginjo poedinca, tudi to delo ceniti.

Kje so torej zaposleni naši mladinci? Večina jih gre v industrijo, kjer so zaposleni kot pomožni delavci. Če gredo v obrt, si izbere sledeče panoge: mizarstvo, ključavničarstvo, pleskarstvo... Imeli pa smo tudi primere knjigoveza, inštalaterja, čevljarja, pa celo bolničarja.

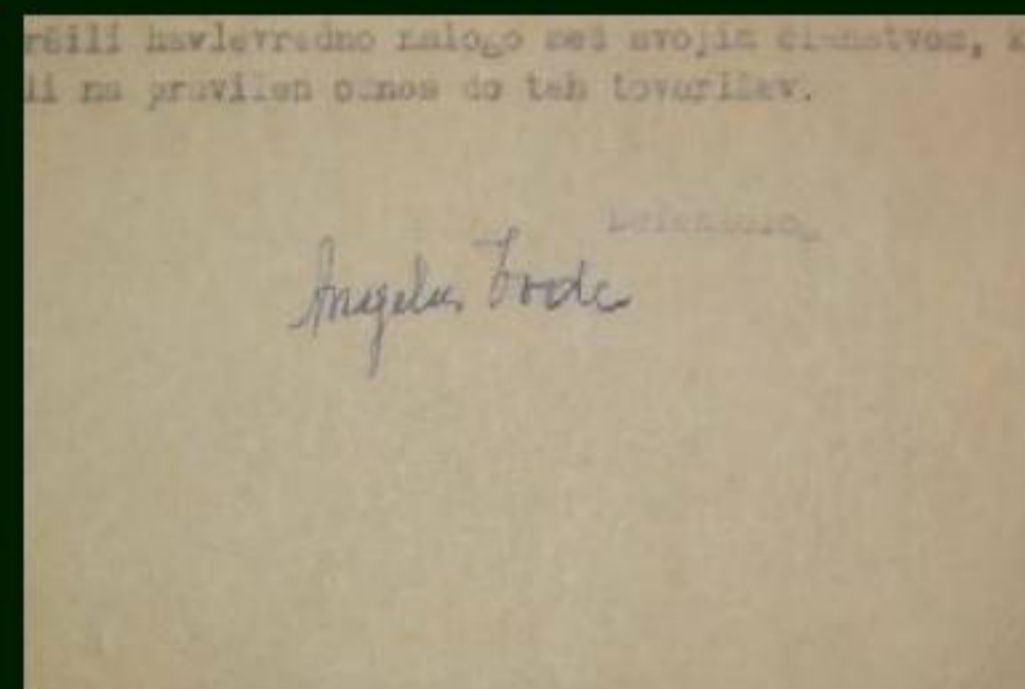
Deklice se pogosto udinjajo kot pomočnice v gospodinjstvu, kar je včasih primerno, toda le tedaj, če jo gospodinja nadzoruje ter se zaveda vzgojne naloge do nje. Večinoma pa gredo dekleta v tovarne kot delavke. Znani so nam tudi primeri, ko so šle za natakarike, vrtnarice in za šivilje: kot izreden primer lahko navedemo deklico, ki je imela zelo dober okus in je postala modistka.

Kako se obnesejo naši gojenci pri delu? Nekateri boljše, drugi slabše. Njihova značilna lastnost je pomanjkanje vztrajnosti, vendar so tudi taki med njimi, ki se delu sicer s težavo privadijo, ko pa ga znajo, ga vrše točno in zanesljivo.

Nekateri se pa ne morejo vživeti v delo in tempo; taki pogosto menjajo delovno mesto, še večkrat pa padejo na stopnjo priložnostnega zaslužkarja.

Še to je treba pripomniti, da bi glede delavcev iz naših vrst sindikati lahko vršili hvalevredno nalogo med svojim članstvom, ki naj bi ga opozarjali na pravilen odnos do teh tovarišev.

Angela Vode

Slika 7-2: Lastnoročni podpis Angele Vode na koncu predavanja "Kako pomagati pomožnošolskemu otroku"